

Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie

Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux

BULLETIN No. 10

MET REGISTER OP BULLETIN No. 1-10

NOVEMBER 1954

Redacteurs	{	Apoth. P. van de Vyvere, Brugge
Rédaction		Dr. D. A. Wittop Koning, Amsterdam

INHOUD

	Blz.
Dr D. A. WITTOP KONING: Zierikzee en de Pharmacie ...	1
Dr P. H. BRANS: Tiel en de Pharmacie	5
Dr D. A. WITTOP KONING: De Geschiedenis van de Pharmacie te Roermond en Venlo	10
Dr P. H. BRANS: Uit het pharmaceutisch verleden van Rot- terdam	23
Erelidmaatschappen	16
Verslag van de vergadering van de kring voor de geschiedenis van de Pharmacie in Benelux te Luxemburg op 2 October 1954	18
Boekbesprekingen:	
A. Bijl Mz. Het Sint Willebrordshuisje te Vlaardingen	4
L. Hahn. Emdens Apotheken und Apotheker in fünf Jahr- hunderten	17
G. Urdang en Hans Dieckmann. Einführung in die Geschichte der deutschen Pharmacie	9

Met toestemming van de Hoofdredacteur overgenomen uit
Pharmaceutisch Weekblad

In Memoriam

Op 21 November overleed te Luzern op de leeftijd van
81 jaar ons erelid

Professor Dr J. A. Häfliger

oud president van de Int. Gesellschaft für die Geschichte der
Pharmazie, vice president van de Union Mondiale des Socié-
tés d'Histoire Pharmaceutique, lid van de Académie inter-
nationale d'histoire de la Pharmacie, etc. etc.

Prof. Häfliger heeft bekendheid verworven door de stich-
ting van de Schweizerische Sammlung für Historisches Apo-
thekenwesen te Basel. Hij werd verleden jaar vereerd met de
eerste Urdang medal.

Op 2 Januari overleed te 's-Hertogenbosch op 68-jarige
leeftijd ons lid Henricus Jacobus Eugenius An-
tonius Gerris.

In Augustus 1954 overleed te Utrecht Dr Johann Ernst
Quintus Bosz, sinds kort lid van onze kring.

ZIERIKZEE EN DE PHARMACIE*)

door

D. A. WITTOP KONING

Op verzoek van Prof. P. van der Wielen belastte collega Potjewijd zich indertijd met het verzamelen van gegevens over de geschiedenis van de stads- en gasthuis-apotheken, ten behoeve van de herbewerking van Stoeder's *Geschiedenis der Pharmacie in Nederland*.

Dit nog onbewerkte materiaal stelde collega Potjewijd te mijner beschikking en hierin trof ik de hierna volgende keur en taxe van Zierikzee aan. Aangezien nog nimmer iets gepubliceerd is over de geschiedenis van de pharmacie van deze stad en we die als voorbeeld aantreffen in Breda¹⁾, is het noodzakelijk hieraan een publicatie van de Commissie voor de Geschiedenis van de Pharmacie te wijden, om dit materiaal naderhand voor de bewerking van bovengenoemd boek te kunnen benutten.

De oudste mij bekende apotheker in Zierikzee is: L e n e d'apoteke die op 24 Juli 1514 borg is voor het poorterrecht van Meyster Jason van Praet²⁾. Geregeld komen daarna apothekers voor³⁾.

Domine Cornelis Renghers, apotheker, begraven 25 Juli 1565, wiens zoon Marinus op 24 October 1557 begraven werd; Jacob Danielsse begraven 19 Mei 1569, Sr Hermanus Cappuel begraven 8 Februari 1697; Monsr. Machiel Limburgh begraven 18 April 1712. Voorts de familie Oostdyck⁴⁾ waarvan drie geslachten apotheker waren namelijk:

Jonas Oostdyck ged. Goes 4 April 1627, poorter van Zierikzee 29 Juli 1653; apotheker aldaar; commies ter recherche in de vloten voor Lillo en Sas van Gent 1663..

Dr Michiel Oostdyck ged. Middelburg 20 Februari 1656; begraven te Zierikzee 11 Juli 1696, apotheker te Zierikzee (geadm. 21-12-1675) promotie tot med. dr. te Leiden, 2 September 1693. Woonde te Zierikzee op de Oude Haven.

Jeremias Oostdyck ged. Zierikzee 19 Augustus 1687; begraven aldaar 15 October 1728, apotheker te Zierikzee reeder eener meestove⁵⁾ te Renesse, weesmeester te Zierikzee 1727; gezworen Poortambacht. 1728, heemraad van Schouwen 17 October 1726.

In 1674 kreeg Zierikzee een zelfstandig apothekersgilde. Voordien zijn de apothekers misschien lid geweest van het Chirurgijns of St. Cosmas en Damianusgilde dat een kapel in de kerk had. Het gilde kreeg de volgende keur:

*) Publicatie no. 7 van de Commissie voor de Geschiedenis van de Pharmacie.

1. D. A. Wittop Koning; Breda en de Pharmacie, *Pharm. Weekblad*, 1953 p. 349.

2. Aanteekeningen uit de poorterboeken van Zierikzee, *Ned. Leeuw*, 1893 p. 80.

3. Aanteekeningen uit de begraafboeken van Zierikzee 1527—1828, *Ned. Leeuw* 1903—1904.

4. *Ned. Leeuw* 1938 p. 218—255.

5. In een meestoof werd Radix Rubiae tinctorum op alizarine verwerkt, een plantaardige kleurstof die door de anilineverfstoffen verdrongen werd.

Ordonnantie voor 't Collegie van Apothekers der Stede Zierikzee
(vastgesteld door de Raad de 18e Maart 1674)

1. Sal voor dit Collegie wezen een overdeken, welke met de Stadsdoctoren en een van de apotekers als Deken, daartoe jaarlijks bij Magistraat te nomineren, op alles goede ordre zal stellen.

2. Zal niemand in dit Collegie mogen komen, ten zij ten overstaan van overdeken, Stads Doctoren en Deken zij geëxamineerd ende bequaam bevonden.

3. Zullen alle apotekers gehouden wezen, hare winkels te voorzien met alle zoodanige medicamenten, als haar een Lijste van 't Collegie van Doctoren voorgeschreven zal werden; op de verbeurte van ses stuyvers voor yder medicament, dat zij zullen bevonden werden niet te hebben, t'appliceren den helft voor haar Collegie, en d'anderen helft voor den armen.

4. Zullen hare winkels tweemaal's jaars, te weten in April en October oft anderzints na gelegenheid des tijds werden gevisiteert, als gewaarschout wezende alle hare medicamenten op ordre zullen moeten klaar houden, om te zien of die wel geconditioneert zijn; en bij faute van dien de bedorven medicamenten na gelegenheid van zake aanstonds verbrand of weggeworpen werden. Bij aldien imant Doctoren en Deken qualik bejegende off weigerig ware zijn medicamenten te vertonen, zal verbeuren de boete van 25 guldens, te appliceren als boven.

5. Zal niemant zijn medicamenten mogen laten maken off leveren door een knecht of andere, tenzij die daartoe door Doctoren is bequaam geoordeelt op de boete van 6 guld. te appliceren als boven.

6. Zullen alle apotekers met eeden moeten verklaren, geen andere medicamenten als zij getoont hebben te zullen leveren of te verkopen, ten zij tusschen beide genootzaakt waren andere wel geconditioneerde te kopen off maken als ook dat zij alle recepten en ordonnantien van Doctoren preciselijk zullen nakomen zonder het een voor het ander te nemen, of de minste veranderinge daar in te maken als met kennisse van die de zelfde heeft geordonneert.

7. Zal geen apotheker vermogen zieken te gaan bezoeken of aan die voorschrijven off leveren eenige opiata, purgantia, sudorifera of dergelijke medicamenten; tenzij bij ordonnantie van Doctoren, of dat andersins imant uyt eijgen beweginge met name ofte voorschrift zulx quam te eijsschen, op de boete van 3 guld. te appliceren als boven, en zullen de apotekers, gelijk de cirurghijns op aanklagte haar in handen van den Overdeken met eeden moeten suyveren.

8. Zal geen apotheker mogen verkopen eenig vergift, periculouse of afdrijvende medicamenten, al wierde haar zulks met name ge-eijst, als aan die zij kennen, dat die niet zullen misbruyken; als ook aan geen Dogters of Kinders, ten zij met een billet of blijk van een Doctoer, of ten minsten van vrouw, of huysheer; op de boete van 10 Guld. ten profijte van den armen.

9. Zal geen apotheker mogen verkopen of leveren eenige medicamenten aan imant, die van zijn confrater aangeklaagt is, hem niet te hebben betaald; op de boete van 6 guld, ten profijte van den aanklager;

10. Zullen de apótekers alle Pleysters, Pappen en Stovingen wel maken, maar zelfs niet mogen appliceren; ten zij de zelfde waren van kleyn belang, als Pleysters voor de slag van 't hooft of dergelijke; op de boete van 3 Guld. ten profijte van het Chyrurgijns gilde, zoo zij van de zelfde in de boete waren geslagen.

11. Desgelijks zullen geen Chyrurghijns, Meesteressen of imant anders, buyten haar eyge medicamenten, die de Chyrurgie raken, aan imant eenige Pillen, Purgantien, Sweetdranken, apozemata, of dergelijke zelfs mogen verkopen ofte leveren, op de boete van drie guld. te executeren bij de apotekers ten profijte van haar Collegie.

12. Zullen geen Doctores haar bemoeyen met het leveren van enige medicamenten op gelijke boete en t'appliceren als boven, uytgesondert enige Chymica die zij zelfs maken.

13. Zullen de apotekers alle haar medicamenten moeten leveren volgens de gemaakte taux; op de boete van 10 Guld. zoo zij bevonden werden imant te hebben overschat; de helft ten profijte van den aanbrengrer en de andere helft voor den armen.

14. Zal dit Collegie uyt-sterven tot het getal van 4.

Hieruit zien wij dus de instelling van een examen, een lijst van verplichte geneesmiddelen, halfjaarlijkse visitatie en de afbakening van het terrein van dat van de dokter en de chirurgijn.

Het belangrijkste zijn echter de uitvoerige bepalingen voor aflevering van vergiften zonder recept en de numerus clausus bepaling van het laatste artikel dat het aantal apothekers uit zal sterven tot 4. Dergelijke bepalingen kennen we slechts uit enkele andere plaatsen o.a. Delft en Groningen⁶⁾.

Van de bijhorende lijst van verplichte geneesmiddelen getiteld *Catalogus et taxa medicamentorum* zal ik hier slecht de geneesmiddelen laten volgen die voorzien zijn van een prijs en van een hoeveelheid. De lijst omvat ongeveer 500 geneesmiddelen waarvan er 176 geprijsd zijn echter lang niet allen van een hoeveelheid voorzien. Deze laatsten volgen hieronder; de prijzen zijn in stuivers:

1 ons Acetum Squilliticum	1½ st.	1 drachme Pulv. Diatragacanth fr 3 st.	
1 pint Aqua tiliae	6 "	1 drachme Troch. Myrrhae	4 "
1 ons Aqua Cinnamom	6 "	1 ons Sacch. Perlat	6 "
1 ons Gelatin aromatis	6 "	1 ons Unguentum aureum	3 "
1 drachme Oleum tartari	1 "	1 ons Emplastrum de Ran.	
1 drachme oleum faenicul	2½ "		cum merc. . 4 "
1 ons oleum therebinth	1 "	1 drachme Tutia praeparata	1½ "
1 drachme oleum cinnami	36 "	1 drachme flor. sulphur	1 "
1 ons ol. nigellae	3 "	1 ons Crist tart.	6 "
1 drachme ol. Papaveris	1½ "	1 drachme Bals. Sulph. anis	4 "
1 drachme ol. scorpeon	5 "	1 ons Rad. salsaparillae	10 "
1 ons Rad. zziber condita	2 "	1 drachme Auricul. Iudae	2 "
1 ons Conserva Ros. Rubr.	3 "	1 manip. Herba Violaaria	1 "
1 drachme theriaca	2½ "	1 ons Semen Cardam. min.	5 "
1 ons diaprun sylv	8 "	1 drachme Nuclei persicor.	3 "
1 drachme pilulae foetidae	5 "	1 ons Fructus thamarindi	1½ "
1 grein Laud. opiat	1 "	1 ons farina lini	2 "

6. J. S. Meihuizen; Beperking aantal apothekers *Pharm. Weekblad* 1920. p. 583, 615.

1 pint Succus limonum . . . 10 st	1 ons Cornu cervi raspatum . 2½ st
1 drachme asa foetida . . . 4 „	1 drachme Ungulae alcis . . 8 „
1 ons tragacanthum . . . 3 „	1 lb Mell. alb. 10 „
1 lb Tartar alb. 10 „	1 grein Moschus 2½ „
1 ons adeps gallinae . . . 1½ „	1 grein Ambra grysea . . . 3 „
1 lb adeps porci 7 „	1 lb Corall. rubra 30 „
1 grein bezoar. occident . . 2 „	1 ons corallina 2 „

De arbeidstaxe omvat het volgende:

Cataplasmat. simpl. ex herbis etc.	12
1 lb emulsio ex sem. frig. cum sacchara	
1 ll Cataplasmat. composit cum farinis	
etc.	16
½ lb emulsio ex sem. frig. cum saccharo	8
1 pint decoct. quaevis line syrupis pur-	
gantibus sp etc. ut aquae stillat.	6
clysteres, ut decocta, supputatis	
oleis et purgantibus	
pro administratione	12
pro infante	6

Taxen zijn er slechts uit enkele plaatsen bewaard (Amsterdam 1640; Rotterdam, 1661) zodat de bovenstaande prijzen van belang zijn als detailprijzen. De beursprijzen en groothandelsprijzen zijn uit andere bronnen tendele bijeen te brengen en dan zullen wij eindelijk een inzicht krijgen in de winstmarges van vroeger jaren.

Mag ik dan eindigen met nog even te wijzen op het mooie oude intérieur van de apotheek van collega G a s i l l e en op de prachtige grote, te Middelburg in 1625 gegoten vijzel in het bezit van apotheek d e L o o z e.

A. Bijl Mz. — Het Sint Willibrordshuisje te Vlaardingen. (Vlaardingen 1954), 24 blz.

Van de pharmaceutische geschiedenis van Vlaardingen is niets bekend. De gildearchieven, die vaak bronnen kunnen zijn, bevatten geen enkel gegeven omtrent het chirurgijns-gilde, dat heeft bestaan. Het enige wat men daarvan nog weet, is dat in de jaren 1806—1807 een verzoek tot herstel van de na de komst der Fransen opgeheven gilden ook werd ondersteund door het voormalig chirurgijns-gilde van Vlaardingen. Men weet niet of apothekers tot dit gilde hebben behoord of eventueel tot het kramers-gilde, als dat bestaan heeft.

In gevallen als deze kan de bestudering van de geschiedenis van de apotheken zelf nog wel eens licht verschaffen. De huidige apotheek van de collegae Ir J. B a c k e r en diens zoon Ir A. L. B a c k e r omvat aan de Hoogstraat ook een pand, dat zeer waarschijnlijk het geschiedkundig belangrijke Sint Willibrordshuisje is geweest, waar Willibrord heeft verblijf gehouden tijdens zijn reizen in ons land. Dit is het resultaat van een onderzoek, dat de heer Bijl in zijn boekje vastlegde en waarbij tevens bleek, dat in het pand, waartoe het bewuste huisje behoort, sedert 1847 een apotheek gevestigd is. Wellicht verschaft verder onderzoek nog meer pharmaceutisch-historisch belangwekkende gegevens. (P. H. Brans).

TIEL EN DE PHARMACIE *)

door

P. H. BRANS

Het overzicht getiteld „Gelderland” van de hand van P. van der Wielen¹⁾ ter gelegenheid van de 66ste Algemene Vergadering in 1917 te Arnhem geschreven, vermeldt niets over Tiel. Hier moge daarom één en ander uit het pharmaceutisch verleden van deze stad volgen.

De oudste oorkonden op de gilden gaan terug tot 12 December 1430. Op 8 April 1635 werd gepubliceerd „Der Crameren Nieuwen Gildtbrief”, waarvan artikel 1 zegt, dat „niemand naa dezen eenige cramerije, specerije, marscherijen, bij de elle, klijne maten, bij 't stuk of getal zal mogen veijl halden nog verkoopen” tenzij hij lid is van het gilde. Het is niet gebleken, dat apothekers in dit of in één der andere gilden zijn opgenomen geweest.

Toch kent men reeds vroeg apothekers en in 1475 wordt reeds „meister Jan den Apteker” voor het gerecht gedaagd omdat hij aangenomen zou hebben de voet van Hub. van Mijnden, priester van de Duitse Orde „to meisteren ind dan to moken, als hij geweest had”, doch blijkbaar zonder bevredigend resultaat, want de priester verlangde het betaalde geld terug²⁾.

Nog 200 jaar later was de behandeling van zieken door de apothekers een steen des aanstoots en aanleiding tot een resolutie van de Magistraat dato 10 September 1679 van de volgende inhoud:

„Op remonstrantie van de Medicinae Doctores deser stadt dat eenighe apothekers ende andere ongequalificeerde personen, sigh ondernamen met visiten en ordonnantien aen de siecken te geven dagelix meer en meer in haer ampt te treden, en dat daerdoor dan light te verwaghten stont, dat dees of geenen van de borgeren en ingesetenen deser stadt door d'oncundigheyt van de voorn: parsonen, met het ingeven der medicijnen in groot peryckel soude kunnen worden gebracht,

Is bij de Heeren van de Magistrâet tot voorkominghe van alle sodane inconvenienten goetgevonden ende geresolveert, dat voortaan geene apothekers, chirurgijns of andere ongequalificeerde parsonen sullen vermogen eenige medicamenten omtrent de siecken inwendigh te appliceren, sonder weten en voorkennisse van de doctoren deser stadt, sulx dat daervan de ordonnantie of het recept, bij een der voorschreven doctoren geaprobeert sijnde alleenlick bij de publicke apothekers sal mogen worden gepraepareert ende het recipe daervan geliasseert en bewaert op poene van twaalf gulden bij de contraventeurs van dien t'elckens te verbeuren.

Vorders, dat bijaldien de doctoren op de apothekerswinckels eenighe medicamenten quame te ordonneren. die daer niet en waren, sal den apotheker niet vermogen quid pro quo te nemen, nemaer gehouden sijn aen denselven Dr te vragen of te doen vragen, wat hij in die plaetse wil genomen hebben, ende inval dien Dr niet bij de handt moghte wesen hetselven met eenen anderen Dr te be- raetslagen, op de boeet van ses gulden.

Ende om alle soodane disordres en abuysen te beter voor te komen is mede verstaen ende goetgevonden, dat de doctoren deser stadt aen de apothekers sullen

*) Publicatie no. 11 van de Commissie voor de Geschiedenis van de Pharmacie.

hebben op te geven een *Compendium Pharmaceuticum*, waernaer sij haere winkels sullen hebben te voorsien, neffens een ordre of reglement, waernaer deselve sijn ten allen tijden sullen kunnen reguleren. Edogh dat alsdan geene doctoren sullen bevoeght sijn eenighe medicamenten aen haere huysen in 't particulier te praepareren en componeren, waardoor de apothekers van hare neringen soude worden gefrustreert.

Bij de Heeren van de Magistraet gesien het overgeleverde reglement neffens een *Compendium Pharmaceuticum* van de *Medicinae Doctores* deser stadt. Is verstaen dat 't selve sal worden gestelt in handen van alle de apothekers, omme daerop binnen aght dagen te berigten".

Van het genoemde *Compendium Pharmaceuticum* is tot nu toe geen enkel exemplaar teruggevonden.

Op 9 September 1691 wordt de resolutie van 10 September 1671 opnieuw vastgesteld en op 6 Januari 1692 worden de „apothecars deser stadt" ten stadhuijze ontboden om de eed op het reglement af te leggen. De apothekers vragen uitstel, dat op 13 Januari 1692 wordt verleend, en op 20 Januari wordt bepaald, dat hun request in handen gesteld zal worden van de *Medicinae Doctores* voor bericht binnen 4 dagen. Van welke aard de bezwaren van de apothekers waren is niet meer na te gaan.

Op 13 Februari 1695 wordt de apothekers en chirurgijns opnieuw verboden de zieken te gaan bezoeken en verder wordt bepaald, de rechter met 2 schepenen tweemaal 's jaars de „apothequerswinkels te doen visiteren, of deselve met behoorlijke kruyden en medicamenten sijn voorsien". Deze resolutie wordt door de deurwaarder op 20 Februari 1695 betekend aan de volgende apothekers: *Wernard Turck*, *Johan Leur*, de *Weduwe van Rumt* en *Alard van Pelt*. Op 28 Maart 1725 richten zich de apothekers: *Anna de Winter* (*Wed. Anthony van Thoir*), *Jan van Rumpt*, *Jacob Verhel* en *Johan Simon Tilenius Kruythof*, tot het *Collegium Medicum* (2 *Medicinae Doctores* en 6 chirurgijns) om te protesteren tegen een reglement van 29 September 1724 om „weder als vanouds gebruikelijk ieder naar sijn vermogen en genoeg en door de borgerij te worden geemployeerd en also de vrije exercitie van haar neringe te mogen uitoefenen", welk verzoek wordt afgewezen en het reglement ook op de apothekers toepasselijk verklaard. Dit 38 artikelen tellend reglement, waarvan de voor de apothekers belangrijke artikelen zullen worden vermeld, had geldigheid voor Tiel en het Schependom van Zandwijk, een zelfstandig gebied met eigen plaatselijke overheid, doch dat de rechter met Tiel gemeen had. De pharmaceutische artikelen van het reglement luiden aldus:

1

Vervolgens dat niemant de practijcq der Medicijnen inwendig sullen mogen exerceeren, als die bekent sijn door een wettige promotie daer toe te sijn be-regtigt op verbeurte van vijfentwintig gulden.

2

Dat derhalven de Doctoren hier ter plaatse de practijcque oeffenen, gehouden sullen sijn haer Promotiebrief of accademische Testimonium al vorens aen de *WelEd: en Agtb: Heeren van de Magistraet en het Collegium Medicum* te ver-tonen en te laeten examineren of soo lang sullen hebben stil te staen met het

visiteren en practiseren en het geven of schrijven van de ordonnantie, op verbeurte ider reijs van tien gulden.

3

De Doctoren sullen haar eijgen medicijnen niet vermogen te leveren, maar die hebben te ordonneeren bij de publicque apothekers op dat daar door der Apothekers Neringe niet mogte verkort worden, ider reijs op verbeurte van ses goud gulden.

4

Als een Medicina Doctor eenige medicamenten of derselver preparatie singulier bij hem bekend particulier tot gebruik voor zijn eijgen patienten in practijc houdt, en die op een Apotheecquers winkel laet vervaerdigen sal die Apotheecquer of desselfs knegt deselve aen geen andere mogen bekend maken of verkoopen als alleen op de ordonnantie of toestemminge van dien selven Doctor op de verbeurte van twaelf gulden.

5

Vervolgens sal geen chirurgijn of ook geen Apotheequer bestaen eenige inwendige medicament te leveren of klaer te maecken buiten de ordonnantie van een Doctor of bij de patienten te gaen visite doen, de urine besien, of iets tot het inwendige behorende, ook dat geen Medicinen Doctor sig sal hebben te bemoeijen met uijtwendige medicamenten selfs te applicceeren maar alle uijtwendige applicatien en verbanden sullen verblijven aan de chirurgijns. en dat een ider bij het sijne sal blijven op poene van ses gulden telkens te verbeuren.

7

Ook sal niemant buiten het Collegium eenige, soo uijtwendige als inwendige medicamenten of geneesmiddelen mogen te veijlen verkopen of leveren uijtgenomen de Apotheequers die het vrijstaet; hunne medicijnen alleen te leveren op een ordonnantie van een Medicine Doctor. en te verkopen op de boete van twaalf gulden, ten waere het waere drogisterijen en meede coopmanschappen van andere winckels volgens het oude gebruik.

8

Dog sal geen Apotheequer eenige quaelen of accidenten des licgaems 't sij inwendig of uijtwendig ondernemen te genesen, daer middel toe te geven op enigerleijwijse te bemoeijen met iets dat een Doctor of Chirurgijn zijn pligt betreft op de boete ider reijs van ses gulden.

11

Alle de Apothekers en haere winkelknegts sullen in de Latijnse tael moeten kundig sijn, in soo verre, dat sij der Doctoren Ordonnantien alle descriptien van recepten naemen van simpelen cruiden in de drogen, als van alle gecomposeerde medicamenten wel verstaen kunnen en alsulx in het bereijden van alle de Medicijnen soo inwendige als uijtwendige in het maeken van hare compositien sigs hebben te gedraegen nae een regulier dispensatorium of een ander bequaem voorschrift bij de Doctoren alhier geapprobeert. met speciale ordre aan de Doctoren om op de bequaemheijt van des Apotheeckers winkelknegts te vigileeren in het maaken van purgatien, somnifora of andere periculeuse compositien.

12

Geen Apothekers sal vermogen soo in het claer maecken van ordonnantie en recepten, als in het bereijde van eenige inwendige of uijtwendige medicijnen quid pro quo of het een voor het ander te nemen, sonder voorkennis of toestemming van die Doctoren, dewelcke deselve hebben geordonneert op eene te doene ordentelijke Eedt.

13

Dog ingeval soo een Docter iets quam te ordonneren dat op die tijdt niet geheet mogt weesen of in dat saijsoen van 't jaer niet te bekomen was. sal het de

Apotheker in cas die Doctor absent en niet te bekomen was, vrijstaen met een ander bequaem Doctor te overleggen wat volgens die sijn advies iets anders daar voor in plaats heeft te nemen, door die reijs, op verbeurte van ses gulden

14

Andersints sal geen Apotheker of desselfs knecht etc communiceren of aen imant bekent maecken wat de Doctoren op hare winckels ordonneren, of ook voor wie veel min de ordonnantie of derseiver copien aen een ander vertonen of overgeven ten waere ingeval van nootsaeckelijckheid of een seer wichtige reden op de verbeurte ider reijs van tien gulden

15

De Apothekers sullen op Haer eijgen autoriteit geen ordonnantie van de Doctoren sonder derselver toestemminge, een tweedemaal of andermaal voor imant wederom claer maeken of repeteren op verbeurte ider reijs van ses gulden

16

Voorts wordt hier ook in het generael alle Apothekers wel strengelyk van de WelEd en Agtb Heeren van de Magistraet gelast, niet als sulke medicamenten soo simplicia als composita die ider in haer soort goet suiwer onvervalst en nabehoren wel geprepareert sijn mogen leveren, verkopen of in haere winkel houden op poene van ses gulden

17

Dat de Apoteeckers wel expres worden verboden om geen vergift te verkopen, sonder consent der Doctoren, ten waere de personen en waertoe sij het wille amployeren genoegsaem bekent waeren, op de boete van vijftientigh gulden

18

Ten dien eijnde sal des jaers een of so dickwils en wanneer als dat dienstig en nodig sal gevonden er geoordeelt worden, de Apotheecquerswinckels en daar in sijnde medicijnen en middelen gevisiteert en geexamineert worden, door twee gecommiteerde Doctoren en een of twee der oudste die tijd daer toe te noemen Chirurgijns ten overstaen van twee gecommiteerdens van de Magistraet

19

Derhalven sal een Apotheker aende Medicine Doctoren nooit mogen verweygeren visie of copie van die ordonnantie, dewelcke sij op sijn winkel hebben voorgeschreven of gestuert op poene ider reijs van ses gulden

20

Indien een vreemde of nieuwe apotheker hier ter plaatse sijn sal willen stabieleeren sal gehouden sijn een behoorlijke proeve te doen, voor de Medicine Doctoren, en bequaem geoordeelt wordende, sal sijn de ordre en regulen Haar alle voorgeschreven hebben te observeeren

21

De Wede van de Apothekers of desselfs erfgenaemen sullen de nering mogen aanhouden mits egter Haar selven versienende met soodaene winkelknecht die met valable beschijde en getuygenisse sijn goet gedrage bij sijn voorgaende Meester gehoude toonen en na een behoorlijke proef te hebben gedaen, bequaem sal geoordeeld worden

37

Indien er geschil valt over eenige reeckeninge van Doctoren, Chirurgijns of Apotheecquers, soo het Collegie of eenige van deselve worden versogt om die te taxeeren op Haer Eedt, sal diegeene, die een reeckening wil getaxeert hebben, daar voor inleggen de somma van drie carolij gulden

38

Wordende ook wel expresselyk verboden aende Medicine Doctoren Apothee-

ckers en Chirurgijns om sich onbequaem te drincken als sij de patienten gaen visiteren of ordonnantien ordonneeren of in functie sijn, op de boete van vijfen-twintig gulden.

Aldus de ordonnantie van 29 September 1724. Op 16 April 1729 worden afgekondigd bepalingen over de bewaring van rattekruit en de verkoop door apothekers aan minderjarigen, naar aanleiding van het vinden van een papiertje met deze stof door een kind op straat.

De diaconie van de stad schijnt wel eens de plaatselijke apothekers te hebben gepasseerd, want op 25 Mei 1791 verschijnt een resolutie waarin de diaconie de vrijheid blijft toegezegd om binnen of buiten de stad haar apothekers te mogen kiezen.

Op 12 October 1798 werden door de Magistraat van Tiel alle gilden ontbonden op welk besluit men in 1804 gedeeltelijk terug kwam en op 25 April van dat jaar weer nieuwe ontwerpreglementen vaststelde. Op grond van het Koninklijk Decreet van 30 Januari 1808 werden voor Tiel op 1 December 1808 nieuwe reglementen ontworpen, maar bij geen van deze is een medisch-pharmaceutisch ontwerp gevonden.

Bij dit onderzoek werd grote steun ondervonden van de Secretaris der Gemeente Tiel en van de heer M. J. v a n L e n n e p, Gemeentearchivaris van Leeuwarden.

1. Wielen, P. v a n d e r, Gelderland. *Pharm. Weekblad* 1917, blz. 841.
2. Brief van de Secretaris van de Gemeente Tiel.

H a l l e m a, W., *Archivalia, Ned. Tijdschrift v. Gen.* 1954 II, blz. 1382.

G. Urdang en Hañs Dieckmann. Einführung in die Geschichte der deutschen Pharmazie. Govi Verlag Frankfurt am Main 1954.

Dit boek is geen oorspronkelijk werk maar een concentratie van het hoofdstuk Duitsland uit K r e m e r s/U r d a n g *History of Pharmacy*, uitgebreid met gegevens uit de lang uitverkochte *Grundriss der Geschichte der deutschen Pharmazie* van A d l u n g/U r d a n g.

Duitsland was voor universitair gebruik ongetwijfeld aan een „Einführung” toe, aangezien het boekje van F e r c h l hier te kort voor was. Het mag andere schrijvers echter niet weerhouden een uitgebreide geschiedenis van de Duitse pharmacie te schrijven. De schrijvers zijn er in geslaagd „nicht durch Auslassungen, sondern durch Konzentration” dit prettig hanteerbare boekje samen te stellen. Dat geen belangrijk onderdeel onbehandeld bleef is niet helewaar waar, ik mis bepaald de economische geschiedenis zoals V e r s h o f e n die voor Duitsland het eerst beschreven heeft. Voor iedere belangstellende is dit echter een goede inleiding al is uiteraard niet alles ook op ons land van toepassing. Voor het eerst wordt hier in een boek de internationale organisatie op pharmacie-historisch gebied behandeld.

D. A. WITTOP KONING

DE GESCHIEDENIS VAN DE PHARMACIE TE ROERMOND EN VENLO *)

door

D. A. WITTOP KONING

ROERMOND

Slechts éénmaal is de geschiedenis van de pharmacie van Roermond het onderwerp van een tijdschriftartikel geweest en wel in het *Limburg's Jaarboek* van 1906 waar K. R o m e n een artikel publiceert getiteld: „De apothekers in de vorige eeuwen inzonderheid in Limburg”. Hierin geeft hij de keur van Roermond in een entourage van gegevens uit andere plaatsen. Aangezien deze keur op het gemeentearchief niet meer bekend is en waarschijnlijk dus slechts in de vorm van één der aan de apothekers uitgereikte afschriften bewaard gebleven is, lijkt het mij wenselijk deze keur hier nog eens weer te geven, nu vergezeld van de overige gegevens die over de Roermondse apothekers te vinden waren.

De eerste vermelding van een apotheek in Roermond dateert van 1579 van welk jaar gegevens over de accijns op het bier bewaard gebleven zijn ¹. Hieronder treffen we de volgende post aan: „Die Apotheckersse getappt 3 voder, 3 ahme und in't grosz 3½ ahm maectt ... 106 gl 15 st.”

Uit de handelingen van de Roermondse magistraat ² leren we vervolgens andere apothekers kennen: 2 Maart 1600 wordt vermeld dat G e r a r t F a b r i c i u s een apotheek zal vestigen en het burgerschap krijgt vrij van krijgslasten. Op 18 Januari 1601 blijkt dat hij „de meesters van het cremersampt 25 gl. brab. beloofd heeft, voor de uitoefening van zijn vak, omdat hij echter een persona necessaria was, laat men hem voor 15 gl. vrij.” De zaken gaan blijkbaar niet zo voorspoedig want 10 Januari 1602 beklagt hij zich, dat hij geen verdienste genoeg heeft en dus zal moeten vertrekken. De magistraat stelt echter prijs op zijn aanwezigheid en schenkt hem 32 gl. voor huishuur. Op 20 April 1633 verzoekt J e n n e k e n weduwe van wijlen Mr Gerardt Fabricius apotheker of haar broeder P e t e r d e H u i s in haar mans plaats de apotheek zal mogen bedienen en de 15 gl.'s jaars der stad eveneens mag ontvangen. Hierin wordt toegestemd mits dat als er „enige recepta van groete importantie” gemaakt moeten worden, de doctor medicus daarbij zal geroepen worden.

Inmiddels was 18 Augustus 1623 H e n r i c k B o e c k e n s van Nymegen tot apotheker aangesteld, zodat er toen reeds twee apo-

*) Publicatie no. 10 van de Commissie voor de Geschiedenis van de Pharmacie.

¹) *Limburg's Jaarboek* 1904, p. 135.

²) ib. 1903—1907,

thekers in Roermond waren. Mr Henrick werd 10 April 1642 beboet wegens brouwen zonder moutaccijns te betalen.

In het Burgerboek ³⁾ komt in 1638 Joannes Reipken, apotheker voor, die op 4 Maart van dat jaar burgerrecht krijgt. Van hem is nogmaals sprake op 21 Juli 1650 wanneer hem niet toegestaan wordt, de stal aan zijn huis neven het stadhuis af te breken terwijl hij een behoorlijke ingang zal laten „om zijne gewone lasten als voorheen daardoor te dragen”. Wij lezen hieruit dus dat een der oudste apotheken van Roermond naast het stadhuis stond.

De bovengenoemde Gerard Fabritius had een zoon, eveneens Gerard, genaamd, die ook apotheker werd. Hij huwde Isabelle Lerop. In de Grote Kerk ligt een zerk waarop staat „Monumentum Gerardi Fabritii, apothecarii ob 1687 et Isabella de Leerop uxor ejus obiit 24 Feb. 1660”. Een afbeelding hiervan, overgenomen uit genoemd jaarboek, gaat hierbij. Het vormt een aanvulling op mijn artikel over de apothekersgraven in de kerken van Nederland ⁴⁾. Fabritius was vaandrig van de schutterij en tienman.

Op 10 December 1671 werd een eerste poging gedaan, het apothekersvak te regelen door de bepaling, dat „de apothekers geen medicijnen zullen afleveren zonder recept. Dit recept zal door een aan eene Universiteit gepromoveerde doctor afgegeven worden”.

De handelingen van de magistraat noemen vervolgens op 12 Februari 1693, 14 Juli 1695 en 28 Maart 1715 een apotheker Knapen, die gehuwd was met Judith Schrijven. Dat ook de medicus geneesmiddelen leverde, blijkt 15 November 1708 wanneer Dr van Dungen stadsmedicus wordt en om zijn dankbaarheid te betonen de magistraat gratis zal verplegen en „de medicijnen alleen aan den prijs leveren”.

Op 1 Augustus 1709 krijgt J. C. Cortemund, apotheker, het burgerrecht. Ook dan zijn er echter weer meerdere apothekers, zoals blijkt uit de passage van 23 November 1730, waarbij de zoon van wijlen de apotheker Andries Joris de stadsbeurs krijgt om te studeren. Nog op 28 Juni 1756 wordt door de erven de Wed. Joris een rekening ingediend over geleverde medicijnen ten dienste van het hospitaal en op 6 Juni 1758 voor tijdens de epidemie geleverde mdicamenten.

Voor we nu tot de invoering van de keur komen dient nog één

³⁾ ib. 1910, p. 19.

⁴⁾ Pharm Weekblad 1940, p. 929.

apotheker genoemd te worden en wel J o a n n e s B o u r s y in de Brugstraat. Hij aanvaardt op 9 November 1739 de levering van medicijnen voor de stad, voor één gulden 's jaars, benevens vrijdom van inlegering, stadslast enz. terwijl hij tevens bedong dat voor de volgende medicijnen afzonderlijk zou moeten worden betaald. *Lapis porci*, *Bezoar orientalis et occidentalis*, *Quinque lapidum pretisororum*, *Margaritae*, *Ribetha*, *Moselius*, *Ambra Griseae vel eius essentia*, *Cinabrum nativum*, *Unicorni fossile*, ol: *cinamomy*, *Ligni Rhody*, *Scorpionum Matheoli*, *Nucis muschatae*, *Macis distellata*, *Theriaca Caelestis*, *Ligni Aloes*, *Tinctura Bezoartica*, *Pulvis Comitissae de Kent*, *Marchionis*, *Pannonicum*, *Guttetiae cachecticus quercitany*, *Species Diambrae*, *Liberantes*, *Laetitiae Gall*, *Confectio Alkermes*, *Hiacinthorum*, *Smaragdini et eius genera*, *nucemus muschatae*, *conditae*, *sal viperarum*, *wijn* en *brandewijn*.

B o u r s y wordt ook in de jaren 1745, 1747 en 1749 nog genoemd. Op 31 Januari 1782 wordt een reglement gemaakt op de leverantie van medicamenten aan de stad. In het vervolg wordt de levering aanbesteed.

In 1754 eindelijk werd het noodzakelijk de bepaling van 1671 uit te breiden tot een keur luidende als volgt:

Cancellaar, ende Raeden van Haere Keyserlijke en Coninclycke Majesteys Souverainen Raede des Vorstendombs Gelre; „Alsoo Ons by vertoogh van den Raedt, ende Momboir deses Vorstendombs is voörgecomen, datter personen van 't Cremer Ambaght binnen dese Stadt, ende gene Apoteeckers wesende, hun onderstaen te vercoopen niet alleen eenige droogen, de gene niet en worden gebruyckt als voor medicine. namentlijk *Jelappe*, *Engels Sout*, *Senis-Blaederen* ende *Rabarber* maer oock differente soorten van Vergift als *Ratten-kruyt*, oft *Arsenicum*, ende *Sublimatum Corrosivum* tot dien dat de Apoteeckers dusdanige Vergiften selfs ongeprepareert vercoopen sonder onderscheydt, aen alle soorten van personen, oock sonder de selve te kennen, nochte te ondervragen waertoe die gebruyckt worden, door welckdanige abusen Haere Majesteys Onderdanen geexponereet worden aen een oepentlijck gevhaer, dat door ongeluck, onversichtigheyt, oft wel oock door eene noyt genoch straffbaere boosaerdigheyt van Godt vergetene menschen, hunne gesondtheyt, ende leven gekrenckt wordt, Soo is Het, dat Wy om in eene saecke van dusdanige aengelegentheyt by behoorlijke middelen krachtelyck te voorsien, hebben gestatueert ende geordonneert, statueeren. ende ordonneeren by dese, de naervolgende articulen.”

„I. Wy verbieden alle Cremers, Winckeliers, oft Vetwarie Verkoopers soo binnen, als buyten dese Stadt, onder het ressort van desen Hove, voorts alle andere van wat staeth, ofte professie sy mogen syn, gene Apoteeckers wesende, in te slaen, te vercoopen, ofte te verdebiteeren, naer den dagh der publicatie deser, eenige der voorss. soo Medicamenten, als Vergiften in eeniger manieren.”

„II. Alle de gene hun tegenwoordigh bevinden voorsien met de genoemde warhen oft eenige der selve, sullen die Alle, sonder iets 't minste te wederhouden, binnen acht dagen brengen onder den Prothomedicus deses Vorstendombs, om door den selven naer redelijckheyt te worden getaxeert, ende egaelijck tusschen alle Apoteeckers gedistribueert, soo best doenelijck, de welcke die onder het beraemt taxaet sullen gehouden syn aen te neemen.”

„III. Wy verbieden insgelijcks aen de Apoteeckers het incoopen, ende het debit van Venynen, oft Vergiften soo simpele, als geprepareerde, de gene niet en konnen gebruyckt worden, als tot eenen quaden Effect, de selve alleenelijck permitteerende in te slaen, ende te vercoopen Vergiften, de welcke komen in eene ordinaire compositie van Medicamenten, oft anderssint als *Arsenicum*, *Sublimatum Corrosivum*, ende soo voorts.”

„IV. Sullen des niet te min alle de selve Apoteeckers hun gemelte Vergiften gehouden syn in een Kasken verseckert, ende voorsichtigh onder eenen Sleutel

wel geslooten te houden, waer toe niemant sal mogen toeganck hebben als den Apoteecker alleen "

„V Sy en sullen de selve Vergiften niet mogen uytleveren, nochte vercoopen purlyck ofte in substantie aen iemandt, wie het oock soude mogen wesen, als alleenlyck aen persoonen de gene uyt hunne professie noodigh hebben die te Employeren, als Doctors der Medicinen, Chirurgiens, Laecken-Ververs, Smeeden ende dusdanige publycke Ambachts-Luyden, dan sullen sij gehouden syn selfs te verveerdigen, oft doen verveerdigen door hunne Gesellen in hunne presentie, de Compositien, oft Medicamenten, waer in eenigh Vergift noodsaeckelyck moet in-comen Naer dat sy soo wel in den eenen, als anderen vall behooryck sullen hebben affgevraeght, van de gene alsulcke Vergiften comen te voorderen, waer toe sy die willen gebruycken, oft Employeeren

„VI Sy sullen oock op den voeth van den voorss Artikel gene Vergiften mogen uytreycken, als aen persoonen, die hun wel bekend syn, ofte versien met een Certificaet van de Weth der plaetse van hunne Wooninge, 't zye de selve persoonen syn Inlanders oft Vremdelingen, waer in moet vermelt staen, dat den Thoonder van alsulck Certificaet dusdaenigh Vergift noodigh heeft, ende waer toe hy sulcx begeert te gebruycken

„VII De voorss Apoteeckers sullen insgelijcx hun instantelyck hebben te versien van een separaet Register, waer toe den Officier der plaetse altydt acces sal mogen hebben, waer in sy sullen gehouden syn uyt te drucken den Naeme, Toenaeme en qualiteyt van den Kooper van dusdanige Vergiften, de urhe, dagh, Maendt ende Jaer, dat hy die gecoght heeft, de quantiteyt van dien ende de Geldtspecien daer voor betaelt van alle welcke precau tien sy die Cooperen sullen adverteeren

„VIII Sullen alle Apoteeckers soo de tegenwoordige, als toecomende, in 't aenkomen van hun Ampte binnen acht dagen gehouden syn uyt te sweeren in handen van de Magistraeten der plaetse van hunne wooninge der ouden Eede die sy voor hun plaghten te doen welcken alhier van Woorde tot Woorde wordt genseereert "

APOTEECKERS EYDT

Ick beloove ende sweere, dat ick die Apothecarischap wel, getrouwelick ende vroomelick sal bedienen en exerceeren, goede, oprechte vrome, ende geene verleege alde noch ondeugende Materialia, Droguen ende dergelycke andere species den Luyden vercoopen, of in Recepten en Medicamenten gebruycken, die selve, wie oock alle Pillulen componeren, als die bij de Doctoren ende Medecins sullen geordonneert werden, oock in der selve vercoopinge, leveringe ende mijne belooninge mij redelyck ende billigh vinden laeten, ende niemant overschatten bij daeghe ende nacht, den Armen soo wel als den Rycken voor gebuerlycke belooningh te dienst wesen, ende mij bereydt, wiligh vinden laeten, oock niemant Vergiftige Wahren, dan met kennisse van Persoonen vercoopen, oock mij der Catholischer Roomscher Religion gemeens halden soo helpt mij Godt, ende alle syne lieve Heiligen Amen "

„Alles op pene van thien Goudt-Guldens voor jeder contraventie, te verdeelen de helfte ten profijte van den Aenbrenger ende de ander helfte voor den Officier Exploitant, oft andere arbitraire ende swaerdere straffe als de Circumstantien, en Exigentie van saecke soude komen te verreysschen, ende op dat hier aff niemant Ignorantie pretendeere, sal dese alomme onder het Ressort van den Hove behooryck worden gepubliceert ende alle Apoteeckers gehouden syn, hun een Exemplair deses tot hunne meerdere naerricht te besorgen Actum in de Cancellerye binnen Ruremonde den 14 Junv 1754

(Was geparapheert) S Va (Onderstondt) Ter Ordonnantie van den Hove
(Was Onderteeckent)

J J DE WAGENER

Wat leert ons nu deze keur: Allereerst worden wij er aan herinnerd dat Roermond met Belgie tot Oostenryk behoorde, dan, wat ons reeds eerder bleek uit de belofte van *F a b r i t i u s f 25.*— te betalen voor de uitoefening van zijn vak, dat de apothekers in Roermond tot het kramersgilde behoorden. De ordonnantie bepaalt zich

voorts voornamelijk tot de aflevering van vergiften, die aan anderen dan apothekers verboden wordt, terwijl de apothekers geen vergiften die „niet en konnen gebruyckt worden, als tot eenen quaden Effect” mochten kopen of verkopen. Voorts wordt een vergiftkast voorgeschreven waarvan de sleutel slechts bij de apotheker berust. Voor de aflevering van vergiften aan personen die deze „uyt hunne professie noodigh hebben” moet eerst naar het doel gevraagd worden, en dan nog slechts afgeleverd worden „aen persoonen, die hun wel bekend sijn”. Tenslotte wordt een vergiftregister voorgeschreven. Aan deze keur werd een eedsformulier verbonden, dat blijkens de woorden „der ouden Eede die sy voor hin plaghten te doen”, op een oudere eed terug gaat. Aan het einde hiervan wordt gezegd dat iedere apotheker een afschrift zou krijgen en hier is het aan te danken dat deze keur tot ons is gekomen.

In 1755 vestigde zich op de markt te Roermond als apotheker en drogist *Philippus Albertus Clocquet*. Dit lokte een protest uit van de apothekers en de magistraat greep in. Op 27 Juni 1757 worden de med. doctores *Knappen* en *Joris* en de prothomedicus *Quisthout* belast een plan en conditiën in te dienen waarop *Clocquet* aangenomen kan worden als drogist „verbiëdende hem iets te doen of te ondernemen wat eenigen smaak ofte wezen van Apothequerie zou hebben”. Op 21 Juli wordt hem vervolgens verboden zijn zaak verder voort te zetten. Men heeft namelijk zijn zaak bezocht ten overstaan van schout, twee schepenen en een secretaris en „door de opschriften der potjens en glazen bevonden, dat het geen droguisten maar een apothekerswinkel was”. Op 21 Augustus requesteert *Clocquet* opnieuw en moet een lijst van waren inleveren. Hierbij schijnt het gebleven te zijn, want *Clocquet* en na diens overlijden in 1790 zijn beide zonen, blijven als apotheker gevestigd.

Nog enkele namen van apothekers moeten genoemd worden: *Coemans* (1756, 1781), *J. B. Rijnshoven* (1757), *J. F. van Gestel* (1776—1781, 1784), levert medicijnen aan de stad; *L. C. Lousbergh* (1780, 1786, 1787—1793), stadsapotheker voor de armen; *Jos Lud. Pitaffe* (1784, 1788), *Heinrich van der Smitsen* (1791), *Joseph Baenen* (1795), apotheker 3e klasse op het hospitaal. In 1782 komt de kwakzalverij weer eens om de hoek kijken, wanneer een verbod uitgevaardigd wordt tegen de verkoop van pillen van *J. R. Raymaker* dit Haegens van Antwerpen.

VENLO

De geschiedenis van de pharmacie te Venlo en Roermond moet tezamen gezien worden, aangezien de bovengenoemde keur niet slechts voor Roermond, maar voor het gehele Overkwartier gold. Aangezien ook Venlo hiertoe behoorde, is deze keur ook daar geldig geweest. Van Venlo hebben wij verder slechts weinige, maar enkele vroege gegevens over de apothekers. In 1498 werden door de burgemeester van Venlo van *Conr*, apteker 18½ boek papier gekocht

„umb der Stad saecken eyne und ander dair opt schrijven à 3 albus per boek" ⁵⁾).

Op 30 Mei 1571 als „Pouwel Boener brudigom was den vrunden van den Bosch in die apteyck geschinckt 24 quarten, die quart 3 str. 3 g 12 str." ⁶⁾.

Op 1 Augustus 1615 ondertrouwt te Amsterdam Gerrit Buys, apotheker wonende tot Venlo.

Conrard van de Wall was in 1628 tot stadsapotheker aangesteld onder zekere voorwaarden, n.l. dat hij de stadsarmen, de wezen en de zieken in het gasthuis, gratis zou bedienen. De stad beloofde hem voor die diensten vrijdom van militaire lasten, inkwartierungen, wachten enz. Zij hield echter haar belofte niet, maar legde de gediensige stadsapotheker toch voor hem ondragelijke militaire lasten op. ⁷⁾

Van de Wall was op 28 April 1626 in de St. Martinuskerk gehuwd. Hij legt 30 Augustus 1650 als weduwnaar van Anna van Dorth een verklaring af en wordt in 1654 aangeslagen in de schatcedule onder het kwartier van de Helpoort voor f 8,—.

Op 14 Februari 1748 wordt Roelof Adriaan de Roever, apotheker in het hospitaal, begraven. ⁸⁾

Het aardigste is echter het volgende gedicht op de vijzel van collega Schrijnen ⁹⁾. De vijzel draagt het randschrift:

Peter van de Gheyn heft my gegoten MDXLVII.

In de apotheek ziet men een bord met het volgend chronicum; het is vervaardigd toen de vijzel 200 jaar bestond in 1747.

Tusschen het chronicum in ziet men de afbeelding van den mortier.

ANNI CONVENIUNT ET ONUS
NUNC JUBILO RURSUS BIS DECIES DECIES PAR
ONUS ECCE LIBRO

(De jaren en mijn gewicht komen overeen. Nu jubel ik weer tweemaal tienmaal tien zie, een gelijk gewicht weeg ik (1747)

Ick ben tweehondert jaer, wie zou meer willen wenschen,
Niemand leeft nu zoo lang van de sterflijke menschen.
Geen leven is in mij en dien: mijn meester trouw
Zoowel gelooft het vrij, als zijn gehoude vrouw.

Ick neem geen spijs of dranck en drage ook geen kleeren,
Daarom gelijk ick meyn mag mij mijn meester eeren;
Want als ick roep stom-stom-stim-stimelime-lin
Breng ik mijn meester toe, zeer dikwijls groot gewin.

Ick ben noch in 't geheel en wil ook noch niet scheuren,
Want dat mij is geschied en zal mijn meester niet gebeuren.
De jaeren, die ick heb, en het gelijk gewicht
En krijght mijn meester noyt drom hij vor mij swigt.

⁵⁾ *Maasgouw* 2 (1880) no. 67.

⁶⁾ idem 1927, p. 9.

⁷⁾ idem 1929, p. 45.

⁸⁾ *Nederl. Leeuw* 1915 kol. 50

⁹⁾ Twee oude apothekersvijzels te Venlo. *Maasgouw* 1903, p. 92.

Tweehondert jaeren, want, die mij nu zijn gegeven,
 Die zal mijn meester niet gelijk als ick beleven.
 Wie meynt ghij dat ick ben? Wat dunck u van mijn staet,
 Ick dien de menschen veel en doen noch goet noch quaet.

Men noemt mij een mortier door Piet van Gheyn gegooten,
 Het geen mij noch behaght en noyt en heeft verdrooten,
 Hierom ick vrolijk ben, daarom verheugh ick mij
 En vuyr van hondert jaer mijn tweede jubiley.

Opgedragen aan mijnheer *Wassenberg* op de Stienstraet, in de Gaeper.

Ook in Venlo behoorden de apothekers tot het kramersgilde. zoals blijkt uit de volgende door het gemeentearchief aan collega *B r a n s* verstrekte resolute van de vroedschap:

„Alsoe der kremer gilde deser stadt teghenwordelick vuyt oersaecke van die mennichveldichheyte der personen to seer wuest ende wildt ijs, ende wie langher wie meer wuest ende wilde wordt, Soe dat die Gilde Meijsters hunne autoriteet ende officie niet bequaemelick, als sulcx behoert, kunnen gebruycken ende bedienen, ende daerbij noch allerlei abuisen ende Inconvenieten daghelickx voervallen, die vereijsschen, om (so veel doenlick) geremedieert te werden, Als hebben Burgemr. Schepen ende Raedt deser Stadt goedt gevonden, dieselve gilde te separeeren ende te deylen ende van een gilde voertaen twee te maecken, Separeer ende te deylen dieselve datelick In alsulcker vueghen, dat vortaen alle LaeckenCoopers, Sydenkremers, kruideneers, Apotheekers, Peperkoeckenbakkers ende yserenkremers van gewerckt yser een gilde à part sullen hebben. Ende sullen St. Catharinam tot oeren patroon behalden, ende hiertegens sullen alle vettslyters, die met salt, vettewahren, vischwaeren, ende ongewerckt yseren omgaen, ook een gilde à part hebben, Behaldende S. Nicolaes tot oeren patroon, enz..... Die alde roll sall dienen ende blijven soe well voer die eyne als die ander gilde, daernaes sie sich sullen hebben te reguleren, enz.
 Aldus geordonneert ende den Gildenbroeders opter gaffel voergelesen den 7 Junij 1624. In presentie des regierenden Burghem. *A d a m i D a e m e n v a n L e n t h o l t* ende andere Heeren Ge-deputeerden van Schepenen ende Raedt deser Stadt.

Deze splitsing heeft echter niet zo lang bestaan; 6 November 1637 hebben beide zich weer tot een gilde verenigd.

Correctie:

Volgens mededeling van de archivaris van Roermond behoorde Venlo niet tot het Oostenrijkse Overkwartier van Gelder, maar tot het Staatse Overkwartier dat een eigen bestuur had onder de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden.

Erelidmaatschappen

Tijdens het Internationale Congres voor de Geschiedenis van de Pharmacie te Rome gehouden in September 1954 ter gelegenheid van de herdenking van het 525-jarig bestaan van het *Nobile Col-*

legio Chimico-Farmaceutico di Roma, het oudste apothekersgilde ter wereld, werd door dit Collegio het erelidmaatschap verleend aan Dr P. H. Brans (Rotterdam), president van de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux (Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie), aan L. J. Vandewiele (Gent), secretaris van de Kring en aan Dr D. A. Wittop Koning (Amsterdam), redacteur van het Bulletin van de Kring.

Als blijk van waardering voor hun werkzaamheid op het gebied van de internationale verenigingen voor de geschiedenis van de pharmacie werd aan Dr P. H. Brans als secretaris-generaal van de Académie Internationale d'Histoire de la Pharmacie, Secrétaire Permanent van de Union Mondiale des Sociétés d'Histoire Pharmaceutique en als vice-president van de Société Internationale d'Histoire de la Pharmacie benevens aan Dr D. A. Wittop Koning, penningmeester van de Académie en van de Union Mondiale en lid van het bestuur van de Société Internationale d'Histoire de la Pharmacie, het erelidmaatschap verleend door de Associazione Italiana di Storia della Farmacia. (P. H. Brans)

Dr L. Hahn. Emdens Apotheken und Apotheker in fünf Jahrhunderten. Verlag Ostfriesische Landschaft, Aurich 1954, prijs f 4,70.

Dit wel zeer sterk genealogische boekje is ook voor de Nederlandse geschiedenis van de pharmacie van belang, gezien de nauwe contacten van ons land met Oost Friesland. Aangezien het archief van Emden eerst omstreeks 1500 begint was het niet mogelijk de eerste apothekers aan te wijzen. In 1509 komt de eerste niet met name genoemde apotheker voor, die een aan de kerk toebehorend huis bewoont waar de stad de huur van betaald. Hij was dus waarschijnlijk stadsapotheker. De volgende Nederlandse apothekers worden genoemd:

- 1540 Tiaert Eeck uit Farmsum;
- 1555 Ludewich van Zwolle, apotheicker;
- 1570—1578 Walich Sivertz die daarna naar Amsterdam terugkeert;
- 1629 Fridericus Reneman van Groningen;
- 1674 Johannis Meder die als apotheker in Appingedam gewerkt heeft.

Belangrijker is de overeenkomst van 1641 tussen kruideniers en apotheker. De apothekers mochten kruiden in het klein verkopen maar moesten bijdragen aan het kruideniersgilde, zonder andere verplichtingen hieraan.

Vanaf 1750 tot heden wordt de volledige geschiedenis van de Emders apotheken gegeven. Van het werkelijk pharmaceutisch historische deel was meer te maken geweest, de schrijver verliest zich te veel in de personalia, zonder in te zien dat de pharmacie hetgene is wat deze personen verbindt.

D. A. WITTOP KONING

Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux

Vergadering te Luxemburg op 2 October 1954

Om 16.30 werd de gasten ontvangen door het Syndicat des Pharmaciens Luxembourgeois in hotel Cravat. De voorzitter collega L. Fischer en de minister van Volksgezondheid en Landbouw spraken een welkomstwoord dat door de president Dr. P. H. Brans (Rotterdam) werd beantwoord. Om 17.30 werd de wetenschappelijke vergadering gehouden in het Athenaeum. Hier waren ruim 60 belangstellenden bijeen gekomen. De president begon met te memoreren dat op het Internationaal Congres voor de Geschiedenis van de Pharmacie te Rome aan drie van onze bestuursleden namelijk Dr P. H. Brans, L. Vandewiele (Gent) en Dr A. Wittop Koning (Amsterdam) het erelidmaatschap van het Nobile Collegio Chimico Farmaceutico di Roma verleend was en reikte collega Vandewiele de versierselen hiervan uit.

Vervolgens sprak de heer M. Sprunck (Luxemburg) die ons inlichtte over de geschiedenis van Luxemburg, waarna collega Nimmax (Luxemburg) over de geschiedenis van de pharmacie in Luxemburg van 1804—1954 sprak. Hij vertelde ons over de beide systemen van vestiging in het land en de toename van het aantal apotheken in de loop der jaren. Daarna sprak Dr M. J. Harpes (Luxemburg) over de oudere pharmaceutische geschiedenis van het land, een moeilijk terrein waar nog veel werk op verricht moet worden.

Collega Vandewiele sprak zeer kort over de Codex Montensis, de zeer zeldzaam geworden pharmacopee van Bergen. Als extra spreker trad nog op Prof. A. Gloden (Luxemburg) die sprak over Prof. P. J. van Kerckhoff, hoogleraar aan het Athenaeum, die zijn leerstoel verwisselde voor die te Maastricht en vervolgens hoogleraar werd te Groningen en Utrecht. Tenslotte vroeg collega Proot (Anseremme) de medewerking van de kring om een aantal beelden van het af te breken station Brussel-Noord te redden. Deze beelden zijn vervaardigd door apotheker Frequin voor wie in Herenthals een museum ingericht is. Daarna vertoonde collega Segers (Brussel) zijn film over de historische apotheken en verzamelingen van België. Deze uitstekende kleurenfilm, voorzien van geluid, wekte ieders bewondering. We zien met spanning uit naar verdere cineastische arbeid van deze collega. Ook werd nog een film van de Société d'Histoire de la Pharmacie vertoont.

De avond werd verder gevuld met een gezellige maaltijd in hotel Cravat, gevolgd door een tocht per autobus door het verlichte Luxemburg. Deze verlichting was speciaal voor onze bijeenkomst nog eens ontstoken. De volgende morgen had de huishoudelijke vergadering plaats waar de gebruikelijke agendapunten werden behandeld. Vervolgens werd een tocht door de stad gemaakt en werd het gezelschap op het stadhuis ontvangen door het gemeentebestuur.

Het was een uitstekend geslaagde vergadering waar het eerste contact met onze derde Benelux partner gelegd werd. Onze dank gaat uit naar de Luxemburgse collega's voor de schitterende ontvangst en de voortreffelijke organisatie van deze bijeenkomst.

(D. A. Wittop Koning)

AUTEURS-REGISTER

BEETSTRA, W. T.: Bijdrage tot de geschiedenis der Pharmacie in Workum	VI, 22	VANDEWIELE, L.: De „Ordonnancie politique nopens het verkoopen van medicijnen 16 October 1456	III, 4
BOUVET, M.: Molière et les Apothicaires	III, 20	VANDEWIELE, L.: Over het artikel XIV van de „ordonnantien ende statuten der Stadt Ghendt geordonneert op het feyt van de medecijnen verbindt de doctours, apothekers, ende chirurgiens	III, 11
BRANS, Dr P. H.: Een Nederlands-Indische Pharmacopee	II, 19	VANDEWIELE, L.: Nota's betreffende Sr. Petrus van Baveghem, vrijen meester apothecaris te Gent	VI, 1
BRANS, Dr P. H.: Een pharmaceutische postzegel	II	VANDEWIELE, L.: De oudste gegevens over apothekers in België	VIII, 1
BRANS, Dr P. H.: De Kaapkolonie, Jan van Riebeeck en de Pharmacie	III, 8	WITTOP KONING, Dr D. A.: Matthias de l'Obel en zijn betekenis voor de pharmacie	I, 1
BRANS, Dr P. H.: Overzicht van de geschiedenis der Pharmacie in Nederlands Oost-Indië	IV	WITTOP KONING, Dr D. A.: De Belgische Pharmacopeëen	II, 1
BRANS, Dr. P. H.: Een voorloper van de Bataviasche Apotheek van 1746	V, 1	WITTOP KONING, Dr D. A.: De herkomst van onze Nederlandse pharmaceutische ordonnantiën	III, 1
BRANS, Dr P. H.: De Dordtse Confrery der drogbercykunst en de plaats tussen de andere apothekersgilden	V, 11	WITTOP KONING, Dr D. A.: De te Zutphen gebruikte Pharmacopee	IV, 1
BRANS, Dr P. H.: Les organisations mondiales d'Histoire de la Pharmacie	IX	WITTOP KONING, Dr D. A.: De nieuwe erepenning van de KNMP	IV
BRANS, Dr P. H.: Gilden in België, Nederland en Luxemburg, waartoe apothekers hebben behoord	IX, 5	WITTOP KONING, Dr D. A.: Breda en de Pharmacie	V, 2
BRANS, Dr P. H.: Tiel en de Pharmacie	X, 5	WITTOP KONING, Dr D. A.: Het Medisch Pharmaceutisch Museum	V, 7
BRANS, Dr P. H.: Uit het Pharmaceutisch verleden van Rotterdam	X	WITTOP KONING, Dr D. A.: De Delftse apothekerspotten van het Medisch Pharmaceutisch Museum te Amsterdam	VI, 14
CORNIPS, J. H. A. E.: Een provinciale school voor apothekers te Maastricht	VII	WITTOP KONING, Dr D. A.: Noordwijk, Schoonhoven en Nordhorn	VI
COUVREUR, A.: La publicité pharmaceutique au XVIIIe siècle	VI	WITTOP KONING, Dr D. A.: De geschiedenis van de Klinische scholen	VII
COUVREUR, A.: Het wonderbaarlijke in de medicatie en de pharmacie van de XVIIIe eeuw	VIII, 21	WITTOP KONING, Dr D. A.: De geschiedenis van de groothandel in geneesmiddelen	IX, 1
COUVREUR, A.: Le merveilleux dans la Médication et la Pharmacie du XVIIIe siècle	IX	WITTOP KONING, Dr D. A.: Zierikzee en de Pharmacie	X, 1
ETIENNE, I.: La Pharmacie et la Musique	IV	WITTOP KONING, Dr D. A.: De geschiedenis van de Pharmacie te Roermond en Venlo	X, 12
FRISSE, E.: C. A. J. A. Oudemans	VIII, 5		
KEUNING, Dr J. C. De: Over de geschiedenis van het tijmkruid	II, 14		
POSTMA, C.: De pharmaceutische aspecten van het gedicht de Mofschans van Petrus Hondius	II, 5		
PROOT, W.: Mumia	IX		
VANDEWIELE, L.: De apothekerspotten van het Museum voor Folklore te Gent	I, 6		

ZAAKREGISTER

Académie Internationale d'Histoire de la Pharmacie	V	Kaapkolonie, De —, Jan van Riebeeck en de Pharmacie	III, 8
Apotheek, Een voorloper van de Bataviasche —	V, 1	Kring voor de Gesch. der Pharmacie in Benelux, vergadering	I, 10
Apotheek, De oudste — van België	III, 24	— te Gent	II, 20
Apothekers, De oudste gegevens betreffende — in België	VIII, 1	— te Gouda	III, 19
Apothekersgilden, De Dordtse Confrerie der Drogbereijkunst en de plaats tussen de andere — ...	V, 11	— te Brussel	V, 23
Apothekerspotten, De Delftse — van het Medisch Pharmaceutisch Museum te Amsterdam	VI, 14	— te Amsterdam	VI, 25
Apothekerspotten, De — van het Museum voor Folklore te Gent	I, 6	— te Rotterdam	VIII, 15
Babylon, Pharmaceutische kennis in oud —,	VIII, 23	— te Brugge	IX, 32
Batavia, Een voorloper van de Bataviasche apotheek	V, 1	— te Luxemburg	X, 18
Baveghem, Petrus van, Nota's betreffende Signeur — vrijen Meester-apothecaris te Gent ...	VI, 1	Maastricht, Een Provinciale school voor apothekers te —,	VII
België, De oudste gegevens over apothekers in —,	VIII, 1	Medaille, Parmentier	VIII, 20
Breda en de Pharmacie	V, 2	Medal, Georg Urdang —	VIII, 20
Confrery der Drogbereijkunst, de Dordtse — en de plaats tussen de andere apothekersgilden	V, 11	Merveilleux, Le — dans la Médication et la Pharmacie du XVIIIe siècle	IX
Congres, 1er — Benelux d'Histoire des Sciences	IX, 31	Moffeschans, De pharmaceutische aspecten van het gedicht de — van Petrus Hondius	II, 4
Dordrecht, De Dordtse Confrery der Drogbereijkunst en de plaats tussen de andere apothekersgilden	V, 11	Molière et les apothicaires	III, 20
Erediploma Académie Int. d'Histoire de la Pharmacie	V	Mumia	IX
Erelidmaatschappen	IX, 21	Museum voor Folklore te Gent ...	I, 6
Erelidmaatschappen	IX, 33	Museum Medisch Pharmaceutisch — te Amsterdam	VI, 14
Erepenning, de nieuwe — van de KNMP	IV	Musique, la Pharmacie et la —, ...	IV
Fédération Int. Pharmaceutique, vergadering te Parijs	VIII, 15	Noordwijk, Schoonhoven en Nordhorn	VI
Gesellschaft, Int. — für die Geschichte der Pharmacie, Vergadering te Salzburg	II, 23	Nordhorn, Noordwijk, Schoonhoven en —,	VI
Gilden, De Dordtse Confrery der Drogbereijkunst en de plaats tussen de andere apothekers —,	V, 11	Obel, Matthias de l'—, en zijn betekenis voor de pharmacie	I, 1
Gilden in België, Nederland en Luxemburg, waartoe apothekers hebben behoord	IX, 5	Ordonnancië Politique nopende het verkopen van medicijnen	III, 4
Groothandel, De Geschiedenis van de — in geneesmiddelen	IX, 1	Ordonnantiën, Nederlandse pharmaceutische —,	III, 1
Indië, Een Nederlands Indische Pharmacopee	II, 19	Ordonnantiën ende statuten der stad Ghendt	III, 11
Indië, Overzicht van de geschiedenis der pharmacie in Ned.O. —,	IV	Organisations, les — Mondiales d'Histoire de la Pharmacie ...	IX
		Oudemans, C. A. J. A.,	VIII, 5
		Pharmacopee, Bataviasche —	V, 1
		Pharmacopee, Een Ned.-Indische —	II, 19
		Pharmacopee, De te Zutphen gebruikte —,	IV, 1
		Pharmacopeeën, Belgische —,	II, 1
		Postzegel, Een pharmaceutische —,	II
		Publicité, la — pharmaceutique au XVIIIe siècle	VI
		Riebeeck, De Kaapkolonie, Jan van — en de pharmacie	III 8
		Roermond, De geschiedenis van de pharmacie te — en Venlo	X, 10
		Rotterdam, Uit het pharmaceutisch leven van —,	X
		Scholen, De geschiedenis van de klinische —,	VII
		School, Een provinciale — voor apothekers te Maastricht	VII

Schoonhoven, Noordwijk, — en Nordhorn	VI	Wonderbaarlijke, Het — in de medicatie en de pharmacie	VIII, 21
Tiel en de pharmacie	X, 5	Workum, Geschiedenis der pharmacie te —,	VI, 22
Tymkruid, Over de geschiedenis van het —,	II, 14	Zienkzee en de pharmacie	X, 1
Venlo, De geschiedenis van de pharmacie te Roermond en —,	X, 12	Zutphen, De te — gebruikte pharmacopee,	IV, 1

BOEKBESPREKINGEN

ANDREAS, C H Hortus Muntin-giorum (D A Wittop Koning)	IX, 36	HOCH, J H History of Pharmacy in South Carolina (P H Brans)	II, 26
ASSMUS, R Notenheft fur das Deutsche Apothekerhaus (P H Brans)	VI, 26	KARSTEN, M C The old company's garden at the Cape and its super Intendants (D A Wittop Koning)	III, 23
Beitrage zur Wurtembergischen Apothekengeschichte (L Vandewiele)	III, 21	Kostbarkeiten aus der Apotheke (D A Wittop Koning)	VI, 28
BOLSINGER, O Dreihundert Jahre Apotheke in Kunzelsau 1649—1949 (P van de Vijvere)	I, 12	LEUFTINK, A E De geneeskunde bij 's lands oorlogsvloot in de 17e eeuw (P H Brans)	VI, 27
BOUSSEL, P Histoire illustree de la Pharmacie (P van de Vijvere)	I 12	LIPPMANN, E O v Beiträge zur Geschichte der Naturwissenschaften und der Technik (P van de Vijvere)	IX, 34
BIJL A Het Sint Willebrordshuisje te Vlaardingen (P H Brans)	X 4	LIPPMANN, E O Entstehung und Ausbreitung der Alchemie (P van der Vijvere)	IX, 34
CAZALA, R Les Mortiers d'Apothicares (D A Wittop Koning)	V 10	LOW C Heinrich Emanuel Merck (P H Brans)	VIII, 17
CORNIPS, J H A E Een provinciale school voor apothekers te Maastricht (D A Wittop Koning)	VI, 26	MERCK, A Gregorio Bacas y el Jardin Botanico de Cartagena (P H Brans)	I, 12
COUVREUR, A La pharmacie et la therapeutique au XVIIIe siecle (P van de Vijvere)	VIII 19	MITTASCH, A Dobereiner Goethe und die katalyse (P van de Vijvere)	VIII, 20
DIECKMANN H zie Urdang G		MOLDENKE H N Plants of the Bible (P van de Vijvere)	VIII 18
DIEPGEN P Geschichte der Medizin (P van de Vijvere)	VIII 20	MULLER-HESTER, H Wegbereiter der Deutschen Pharmazie (P van de Vijvere)	VIII
DIEPGEN, P Das Analzapfchen in der Geschichte der Therapie (P van de Vijvere)	VIII 20	MUNCK, A Das Medizinalwesen in Uberlingen am Bodensee (P H Brans)	II, 26
DIZERBO, A Apothicares et Pharmaciens de Basse Bretagne (D A Wittop Koning)	V, 24	NITARDY, zie Urdang, G	
Figures Pharmaceutiques Francaises (P van de Vijvere)	IX, 34	PENKALA, M European Pottery (L Vandewiele)	III, 21
FRISON, E L'evolution de la partie optique du microscope au cours du dix-neuvieme siecle (P van de Vijvere)	IX 33	PREVET, F Les statuts et reglements des apothicares (D A Wittop Koning)	II, 26
GANZINGER, K Apothekeraltertumer in Oesterreich (D A Wittop Koning)	II 25	RACKHAM, B Catalogue of Italian Majolica (L Vandewiele)	III 21
HAHN L Emdens Apotheken und Apotheker in funf Jahrhunderten (D A Wittop Koning)	X 17	ROEHNEFAHRT G Geliebte Sonderlinge (P van de Vijvere)	VIII 18
HEIN W H Illustrierter Apotheker-kalender (P H Brans)	VIII 18	SVERRE, N A Et studium av Farmasiens Historie (P H Brans)	VIII, 17

TORRES-DIAZ, L.: A concise history of Pharmacy in Puerto Rico (D. A. Wittop Koning)	III, 23	WILLSTAETTER, R.: Aus meinem Leben (P. van de Vijvere)	II, 26
Twee eeuwen gemeentepotheek 's Gravenhage (P. van de Vijvere)	I, 11	WITTOP KONING, D. A.: De Nederlandse Maatschappij ter bevordering der Pharmacie 1842-1942 (P. van de Vijvere)	I, 10
URDANG, G. en NITARDY. The squibb ancient pharmacy (L. Vandewiele)	III, 22	WITTOP KONING, D. A.: N.V. Koninklijke Pharmaceutische Fabrieken v/h Brocades-Stheeman en Pharmacia 1800-1950 (P. van de Vijvere)	I, 11
URDANG, G. en DIECKMANN H.: Einführung in die Geschichte der deutschen Pharmazie (D. A. Wittop Koning)	X, 9	WITTOP KONING, D. A.: Nederlandse Vijzels (P. H. Brans)	VIII, 18
VOLCKRINGER, J.: Evolution et unification des formulaires et des pharmacopées (D. A. Wittop Koning)	IX, 35	WITTOP KONING, D. A.: zie Zevenboom, K. M. C.	
WILDEMAN E. de: Notes pour l'Histoire de la Botanique et de l'Horticulture en Belgique	I, 12	ZEVENBOOM, K. M. C. en WITTOP KONING, D. A.: Nederlandse Gewichten (P. H. Brans)	VIII, 17

UIT HET PHARMACEUTISCH VERLEDEN VAN ROTTERDAM *)

door
P. H. BRANS

Ter gelegenheid van de 61e Algemene Vergadering van onze Maatschappij te Rotterdam gehouden in 1912, heeft Van der Wielen onder de titel „Rotterdam” een overzicht gegeven van de pharmaceutische geschiedenis van deze stad. Inmiddels zijn weer verschillende publicaties verschenen en vondsten gedaan, die in het onderstaande zijn samengevat ter gelegenheid van de 99e Algemene Vergadering.

Wij mogen bij een vergadering van onze huidige beroepsvereniging in gedachten wel even teruggaan tot de oorsprong van de pharmaceutische vakorganisatie, die wij moeten zoeken in de geestelijke broederschappen of confréries, die ter ere van de patroon van hun ambacht, van hun gemeenschappelijke devotie deden blijken door het stichten van een altaar, een raam in de kerk, een vicarie, enz. Zo bestond te Rotterdam sedert 1 September 1467 een Barbiersgilde, dat aan de heiligen Cosmas en Damiaan in de Sint Laurenskerk een altaar had gewijd, blijkens op 13 Maart 1491 en 3 October 1498 verleende aflaten. Op dit altaar werd op 21 December 1521 een vicarie „geconfirmeerd”. In de acte ten overstaan van Y s b r a n d u s, Notario publijc, verleden, is sprake van „een huys gelegen in 't Westvirendeel butens dycx dair nu ter tijt G i j s b r e c h t die Apothecker in woont”. Er waren destijds zeker meerdere apothekers, want in de Ordonnantie van het Barbiersgilde van 23 Juli 1519 vindt men de volgende zinsnede:

„Item zoe wie dat Praktyzeeren wilde in Medicijnen binnen Rotterdam, die sal gehouden wesen zijn recepten te laten maecken in eenige Apteeca, alsoe wel binnen der stede als daer buten, gelyck hem dat guet duncken zall,”

Dit Barbiersgilde bestond reeds sedert 1 September 1467 en verenigde later ook de chirurgyns en de apothekers, tot de keur van 6 Januari 1649, geamplieert op 5 Maart 1650, de Rotterdamse apothekers een eigen gilde gaf. Over het chirurgynsgilde S. Cosmos et Damianus, waartoe de apothekers dus behoord hebben, heeft L. van Loon een artikel gepubliceerd met afbeeldingen van het zegel, met de beide heiligen om het wapen van Rotterdam en van de gildekist met de voorstelling van de barmhartige Samaritaan beschilderd, die zich in het Historisch Museum bevindt evenals de wortelnoten simpliciakast, die nog in 1730 diende om de a.s. gildebroeders op hun kennis in deze zaken te onderzoeken.

Behalve genoemde „Gijsbrecht die Apothecker” was in de tweede

*) Publicatie No. 9 van de Commissie voor de Geschiedenis van de Pharmacie.

helft van de 16e eeuw gevestigd op de Hoogstraat in het huis „de Gulden Vijzel” de apothecaris Nicolaes Willemz. Clinckebel, die lid van de vroedschap was. De mededeling van de geschiedschrijver Nicolaas Zas, dat dit de „eerste en eenige apotheeckerswinkel binnen Rotterdam” zou zijn geweest, wordt door de vondst van Gijsbrecht uit 1521 verzwakt. Clinckebel is niettemin een historisch belangrijke figuur te achten als stamvader van Rotterdamse geneesheren en apothekers. Zo waren zijn zoon Gregorius Nicolaesz. en zijn neef Jacob, geboren in 1567, beiden geneesheer te Rotterdam en de laatstgenoemde verwisselde dit beroep voor dat van kruidenier (d.i. kruidenhandelaar) en apotheker. Deze Jacob Andriesz. overleed op 3 Februari 1606 en had de beide hevige uitbarstingen van de pest in 1599 en 1603 dus overleefd. De overheid heeft kennelijk in het pestjaar 1603 de pharmaceutische verzorging voor het onvermogene deel van de bevolking onvoldoende geacht, want op 28 April 1603 werd overgegaan tot de stichting van de stads-apotheek, mede ten behoeve van het gasthuis en de godshuizen. Deze apotheek werd spoedig gevestigd in het Diaconiehuis, sedert 1806 in het Oude Mannenhuis op de Hoogstraat, dat bij het bombardement van 1940 werd verwoest. Een andere oude apotheek ten algemenen nutte was die van het Proveniershuis, waarvan de naam voortleeft in straatnamen en waar ook leprozen werden verpleegd. De zalven en pleister uit die apotheek, die groten faam genoten, werden ook aan de burgerij verkocht.

Steeds waren de apothekers er op bedacht de overheidsvoorziening met geneesmiddelen te beperken tot de oorspronkelijke opzet en vooral het sedert 5 Maart 1650 bestaande apothekersgilde heeft zich herhaaldelijk en met succes tegen elke uitbreiding daarvan verzet. Zo begint een *„Alteratie en Ampliatie op de Ordonnantien Rakende de Doctoren in de Medicijnen, op de Chirurgie en op het Gilde der Apothecars”* dato 17 April 1787 met de volgende artikelen:

Artikel I

Dat voortaan, de leverantien uit de Stads Apotheecq eenigyk en alleen zullen mogen werden gedaan aan de Publique Nederduitsche, Walsche, Engelsche en Schotse Diaconien, en alle de respective Godshuizen, terwyl de Algemeene neering nog aan Burgers, nog aan Buiten-lieden uit dezelve voortaan in geen en deele meer zal mogen plaats hebben.

II

Dat aan niemand hoegenaamd, eenige van briefjes zullen vermogen gegeven, veel min gerespecteerd te worden, omme daar op Medicamenten uit de Stads Apotheecq te halen, als aan gealimenteerden van boven gemelde Diaconien.

III

Dat de Regenten van het Diaconiehuis geen Apothecar zullen vermogen aan te stellen dan de zodanige, die alvorens van het Collegium Pharmaceuticum een getuygsschrift zal hebben bekomen, dat hy, by een behoorlyk Examen blyké van genoegzame kunde en bedreevenheid in die post heeft gegeven.

IV

Dat by de aanstelling van een Apothecar, de bekwaamheid der Meededingers

gelyk bevonden werdende, een Burger, of zoodanig één, die aan het 7de en 8ste Articul der vorige Ordonnantie op het Gilde van de Apothecars, geëmaneert den 24 April 1717 voldaan heeft, boven een vreemdeling zal moeten werden gepraefereerd.

V

Dat ingeval een vreemdeling, die aan het 7de en 8ste Art. der Ordonnantie niet had voldaan, by gebrek van eenig ander kundig persoon daar toe wierd aangesteld, aan zoodanig één niet zal worden toegestaan zelfs een winkel op te zetten, en als gewoon Apothecar in deeze Stad te fungeeren, ten ware hy de post van Apothecar in de Stads Apotheecq geduurende zes volle Jaren zal hebben bedient.

Ook apotheekhoudende geneesheren waren een doorn in het vlees, blykens de artikelen IX, X, XI en XVI in dezelfde Alteratie:

IX

Dat terstond, na dat deeze zal zyn gepubliceert, geene nieuw aankomende Doctoren méér de vryheid zullen hebben, om de Medicamenten gereed te maken of te leveren of 'er voor te rekenen, maar hunne Recepten aan de huizen hunner patienten zullen moeten laten, op de boete de eerste reys van 25 guldens, de tweede reys van 50 guldens, en de volgende reysen telkens van 100 guldens.

X

Dog dat de teegenswoordige alhier practiseerende Doctoren, na het publiceren dezes, aan hunne Patienten de vrijheid en de keuze zullen moeten laten, om de Recepten door hun voorgeschreven, te laten gereedmaken by een Apothecar na hunne verkiezing, en voor hunne Rekening, mits dan het verhoogde Honorarium, hier na te bepalen, betalende, of wel de Medicamenten door hunne Doctoren te laten leveren, en dezelve daar voor te laten rekenen.

XI

Dat de jeegenswoordige alhier practiseerende Doctoren eyge Apotheecquen aan hunne Huizen hebbende, hun leven lang geduurende de vryheid zullen hebben en behouden (hunne Patienten zulks verkiessende) aan hunne Huizen gereed te maken de nodige Medicamenten, zoo, voor Buiten-luiden, als voor Burgers of Luyden binnen de Jurisdictie deezer Stad wonende, mits binnen een maand, na dat deeze zal zyn gepubliceert, hunne naamen op te geeven aan het Collegium Pharmaceuticum.

XVI

Dat geene Doctoren of Chirurgyns voortaan eenige busschen zullen mogen aanneemen, en dezelve bedienen, ten zy hy de Medicamenten doe leveren door een Apothecar.

Een absoluut monopolie hadden de apothekers bij het bereiden en afleveren van geneesmiddelen niet. De keur van 1649 veroorloofde de chirurgyns, overeenkomstig artikel 25 van de Chirurgyns-gildebrief „alleen te gebruiken en patiënten te administreeeren alle wondedranken, julapiën, purgatiën en decocten contra morb. gall. en andere uitwendige geneesmiddelen” en artikel XIII en XIV van de Alteratie van 1787 zegt iets dergelyks:

XIII

Dat de tegenswoordige en nieuw aan komende Doctoren geene andere uitwendige middelen zullen vermogen voor te schryven, veel min te leveren, van zodanige, die tot het geneezen, van inwendige ziekten zullen nodig vinden, en die de hand, van een Chirurgyn niet vereysschen.

XIV

Dat het de Doctoren echter zal vrystaan allerleye uitwendige middelen voor te schryven, omme die na verkiesing der Patienten het zy, by een Apothecar, het zy by een Chirurgyn te laten gereed maken.

Dat de chirurgyns recepteerden, blijkt ook uit de notarisprotocollen betreffende nalatenschappen van deze lieden.

Ook ten aanzien van de levering van de zogenaamde „zeekisten”, die aan boord van de schepen de geneesmiddelveorziening betekenden, lieten de Rotterdamse apothekers zich niets afsnoepen, getuige artikel

XXXI

Dat geene kisten of doosen met Medicamenten ten gebruyke van Zeevarende van andere plaatsen binnen deeze Stad zullen mogen worden ingevoerd, of aan Scheepsboord geleverd, met uitzondering echter van zodanige Scheepen, welker Boekhouders buiten deeze Stad woonachtig zyn.

De zeekisten, ook wel „lap- of zalfdozen” genoemd, bevatten geneesmiddelen en verbandmiddelen ten gebruyke van de chirurgyns aan boord van de vloot van de Admiraliteit (d.i. de Zeemacht), de koopvaardij, de walvischvaart en de schepen van de Oost- en West-Indische Compagnie. In sommige plaatsen geschiedde die voorziening min of meer centraal. Te Amsterdam had de O.I. Compagnie een eigen apotheker voor de zeekisten van haar vloot, de apotheker van het gasthuis was belast met de verzorging van de kisten voor de Admiraliteit, maar te Rotterdam schijnen de particuliere apothekers de leverantie te hebben verzorgd, blijkens genoemd artikel en andere vermeldingen. Zo leverde *Hercules Cruys* (ook wel *Kruys*), die na de verkoop van zijn apotheek op 21 November 1646, zich naar de Oost begaf en daar in 1668 de eerste stadsapotheker van Batavia werd, een zeekist op afbetaling voor het schip *St. Jan* bestemd voor West Indië, op een contract dato 26 Maart 1644 gesloten voor notaris *Arent van der Graeff*. In 1661 leverde de Rotterdamse apotheker *Petry* een medicijnkist ten behoeve van Vice-Admiraal *Kortenaar*), die blijkbaar niet geheel aan de gestelde verwachting heeft voldaan en die daarna op verzoek van *Kortenaar* door een viertal geneesheren, onder wie de reeds genoemde *Nicolaas Zas*, werd gevisiteerd.

Op 13 Februari 1720 zond het Apothekersgilde een request aan de „burgemeesteren en schepenen om te obtineren, dat niemand dan de hier gequalificeerde apothecars sullen mogen gereetmaken kisten voor Chyurgyns ter see varende”. Om elke levering door niet-bevoegde „drogisten, chymisten en chirurgyns” onmogelijk te maken, werd voorts aangedrongen op visitatie van alle medicijnkisten door het Apothekersgilde.

Het onbevoegd afleveren van geneesmiddelen, ook door geneesheren, ondanks de boeten gesteld in de keur van 1649 en de ordonnantie van 1707, was aanleiding tot een request op 14 Augustus 1711 tot de stedelijke overheid gericht, om te protesteren tegen het feit, dat „niet alleen het grootste gedeelte der Medicinæ doc-

tores alle soorten van in- en uitwendige medicamenten voor hunne patienten klaar maken en leveren, tot groot nadeel en praejudicie van het voors. apothekersgilde. Nemaar ook, 't gene veel erger is, dat zelfs de drogisten en chymisten zig niet ontzien allerley geprepareerde en gecomponeerde medicamenten, als mede alle doctorale ordonnancien klaer te maken en te verkoopen, ja ('t gene 't allerergste is, en met het uysterste gevaar der lijderen vermengt) de bekendste middelen, als Tyriaca te vervalschen steckende tot totale ruime van 't voors. apothekersgilde

Na veel wikken en wegen wordt in overleg met het Stadsbestuur een „Accommodement tusschen de medicinae Doctoren en Apothekers” wereldkundig gemaakt op 26 Augustus 1711, doch de zes artikelen, die de rechten der apothekers bevestigen, bevredigen onze collegae niet en reeds op 31 Augustus schrijft men weer aan de Magistraat om verder gaande maatregelen. Deze werden neergelegd in een nieuw Accommodement van 9 artikelen, in het gildeboek van het Apothekersgilde vermeld met het lconieke onderschrift „deese bovenstaende artijkelen sijn tussen de Doctoren en de Apothekers wel geconvenieert, edog nooyt ter practyck gebracht.”

Het laatste artikel van genoemde overeenkomst luidde aldus:

„Verders conventeren de Doctoren tot beter onderhoud vande Hortus medicus, dat zij L. jarelickx ider voor haer hooft zullen contribueeren een somma van drie guldens, mits dat gedurende de somermaanden de voors. Hortus medicus ten minste eens ter week des des namiddags sal open staen voor de voors. doctoren”.

De Hortus medicus was op 14 Februari 1710 door het apothekersgilde aangelegd in het bolwerk aan de Oostpoort ten behoeve van het onderwijs aan de apothekersknechts. Op 8 Mei 1727 besloten Burgemeesteren en Regeerders „het voornoemde bolwerk en daarop synde tuin te removeren”, ondanks protest van het gilde en gezien” de onkosten al die jaren aangelegt, verloren zijn om een bequame plaats, dat wy onse kruiden en planten daar bequamelyk cunnen insetten”. Eerst in 1788 kon het onderwijs aan levend materiaal weer worden gegeven in een kruidtuin, dank zij de stichting van een hortus medicus door een gezeten Rotterdammer, J. E. C. v a n S c h i n n'e, op zijn buitenplaats aan het Vasteland, op de hoek van de Houtlaan en het Nieuwe Werk. Na zijn overlijden in 1818 werd dit onderwijs gestaakt, hoewel nog enkele apothekers onder elkaar daarna een hortus schijnen te hebben gehad aan de Raampoort.

Voor de toelating als apotheker moest men volgens de keur van 1649 „poorter” zijn, volgens de ordonnantie van 1707 „burger”. De „meesterproef” mocht worden afgelegd na een leertijd van 4 jaar. Dat die leerjaren geen sinecure waren, blijkt onder meer uit een „Order voor de Leerlingen in de apotheek”, die was ingeschreven in een exemplaar van de Rotterdamse Pharmacopee, die in het bezit was van het Departement Rotterdam van de Maatschappij *).

*) Stoe der, i.c. blz. 269.

proef bestond uit het maken van 6 verschillende compositiën, later nader omschreven als 3 uit het gebied der pharmacie en 3 uit het gebied der chemie. Verder ging het examen over de „groene kruiden, eerst in de hof, maar later ook langs den weg en in het water”, terwijl de kennis der simplicia moest blijken uit het herkennen van droge en groene kruiden. Tot slot werden nog 6 preparaten ter bereiding gegeven.

Had de candidaat hierbij voldoende bewijzen van bekwaamheid gegeven, dan werd hem het diploma van „Artis Pharmaciae Magister” uitgereikt, voorzien van een afdruk van het zegel van het gilde: een stralende zon omgeven door twee randschriften *). Het binnenste luidde: *Herbarum subiecta potentia nobis* — de kracht der kruiden is ons onderworpen — een trotse spreuk ontleent aan *Ovidius' Metamorphosen* I, 521—525, waar *Apollon*, verliefd op de nymph *Daphne*, tracht haar gunstig te stemmen door te vertellen wat hij zoal vermag en daarbij ook genoemde zin uitspreekt. Het buitenste randschrift luidt: *Sigillum Confrat. Pharmac. Rotterdamensis* en het binnenste randschrift bevat nog het jaartal van de stichting van het gilde 1650. Dit fraaie gildezegel leeft nog voort in de vergaderzaal van het Departement Rotterdam, waar het in hout gesneden, de zetel van de voorzitter siert. Het embleem van de in 1904 opgerichte Rotterdamsche Apothekersvereniging is door *Hk. Cohen* genoemd naar aanleiding van het destijds ook al moeilijk op te lossen probleem van een apothekerseembleem **).

De zorgen van het gilde strekten zich, blijkens aantekeningen in het Resolutieregister en het gildeboek, uit over alle zaken, die „des apothekers” waren. Vertrok een apotheker tijdelijk ter vaart naar Oost-Indië, dan voorzag het gildebestuur tijdens zijn afwezigheid in het toezicht op zijn apotheek door het benoemen van iemand „bij provisie voor een half jaar”, zoals op 5 September 1667 geschiedde. Een andere maal (op 13 December 1775) werd als grote uitzondering een apothekersweduwe, met twee jonge kinderen achtergebleven, toegelaten tot het gilde, mits zij zich door haar broer zou laten assisteren.

De komst der Fransen en de leuze *Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap* leidde tot het Besluit van het Uitvoerend Bewind van de Bataafsche Republiek van 5 October 1798, waarbij de gilden werden opgeheven. Bepaald werd, dat de gilde-eigendommen, fondsen enz., bij de Landsregering moesten worden ingeleverd. Met een vindingrijkheid, die wij ons nog zo goed uit de jongste bezettingstijd herinneren, saboteerden velen van onze voorvaderen dit besluit. Het Het Rotterdamse Apothekersgilde leefde verder onder de naam *Vernietigd Apothecars Gilde*, ook wel onder de Latijnse naam *Collegium Pharmaceuticum* en eerst de instelling van de plaatselijke Commissie voor Geneeskundig Toezicht op 3 October 1806 betekende het werkelijk einde van het gilde. In de opleiding en toelating van de apothekers moest nu op ander wijze worden voorzien. De Wet op het Hoger Onderwijs van 1815 opende weliswaar de

*) *Pharm. Weekblad*, 1930, blz. 1020.

**) *Pharm. Weekblad*, 1932, blz. 596.

mogelijkheid van promotie tot de graad van „Artis pharmaceuticae Doctor”, maar de bezwarende omstandigheid, dat men eerst moest promoveren tot Medicinae Doctor, zonder de mogelijkheid ook de medische praktijk naast de pharmaceutische uit te oefenen en het bezit van de doctorsbul dus geen andere rechten gaf, dan die van iedere apotheker, als zodanig door een Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toezicht toegelaten, was niet bevorderlijk voor veel animo in deze studierichting en één der weinige promovendi is de latere hoogleeraar *Gerrit Jan Mulder*, tevoren docent aan de Clinische School te Rotterdam.

Teneinde te voorzien in de behoefte aan plattelands-medici had een Koninklijk Besluit van 6 Januari 1823 de mogelijk^{ten} geopend van stichting van de „Scholen tot aankweeking van heelmeeesters en vroedvrouwen”, de z.g. Clinische Scholen. Omdat de bij Wet van 1818 mogelijk maakte gemaakte opleiding tot apotheker geen succes had, opende artikel 4 van het Reglement voor de Clinische Scholen ook de mogelijkheid tot opleiding van hen, die in de „artsenijmengkunde zouden wenschen onderwezen te worden”. Te Rotterdam werd in 1828 een dergelijke school geopend met een plechtige zitting in de Lutherse Kerk aan de Wolfshoek en begon men het onderwijs met 5 lectoren en 108 leerlingen. Het onderwijs werd grotendeels gegeven in het voormalige Zakkendragershuis aan de Botersloot. *Mulder*, die behalve scheikunde, in de eerste jaren ook plantkunde doceerde, gaf het onderwijs aan het levend materiaal in de Hortus van de Apothekers. Deze was in 1826 aangekocht door *C. Dallen* en gelegen tussen de Boomgaardslaan en de Schiedamsesingel, ongeveer waar later aan de Boomgaardstraat de Meisjes H.B.S. werd gebouwd, nadat de Hortus in 1869 aan de meestbiedende was verkocht.

Wij gaan aan de geschiedenis van de Clinische School hier verder voorbij, doch noemen nog even de docent *J. E. de Vrij*, de opvolger van *Mulder* en de namen van de *Vrieze*, *Oudemans* en *Rauwenhoff* en die van de apotheker van het Ziekenhuis Coolsingel, *W. Robertson*.

Zonder twijfel is de aanwezigheid van vele geleerden van invloed geweest op de wetenschappelijke beoefening van de pharmacie te Rotterdam en met de wil het beroep te dienen, heeft dit aanleiding gegeven tot departementale publicatie's als de „Handleiding ter bereiding en beproeving van geneesmiddelen, niet in de Pharmacopoea Neerlandica opgenomen, uitgegeven in overeenstemming met de afdeling Rotterdam en omstreken der Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst door het Departement Rotterdam der Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering der Pharmacie” in 1853, het „Compendium op de Pharmacopoea Neerlandica, uitgegeven door het Departement Rotterdam der Ned. Mij. t. Bev. d. Pharmacie” in 1861 en het „Supplement op de Pharmacopoea Neerlandica” uitgegeven in 1865 en 1867. Op de tweede uitgave van de Pharmacopoea verscheen in 1881 als uitgave van het Departement Rotterdam het „Formularium, bevattende voorschriften van geneesmiddelen niet in de Pharmacopoea Neerlandica, editio altera voorko-

mende", op de derde uitgave van de Pharmacopee verscheen in 1891 het „Supplement op de 3e uitg. der Nederlandsche Pharmacopee" en op de vierde uitgave van de Pharmacopee in 1914 het „Supplement" op die 4e uitgave. eveneens samengesteld en uitgegeven door het Departement Rotterdam.

Aldus heeft het van 28 December 1844 daterend Departement Rotterdam, dat dus binnenkort 110 jaar bestaat, de ereschuld ingelost voor het feit, dat Amsterdam al in 1636 was voorgegaan met een eigen stedelijke pharmacopee en het Rotterdamse Apothekersgilde pas in 1709 daartoe overging. In 1728 verscheen een practisch onveranderde herdruk, waarin zelfs de drukfouten uit de editie van 1709 niet waren verbeterd, in 1735 een herdruk in kleiner formaat, nu met verbetering van de fouten uit vorige drukken.

Literatuur:

Brans, P. H., De Dordtse Confrery der drogbereykunst en de plaats tussen de andere apothekersgilden, *Pharm. Weekblad* 1953, blz. 358—369.

Brans, P. H., Overzicht van de Geschiedenis der Pharmacie in Nederlands Oost-Indie, I, *Pharm. Weekblad* 1952, blz. 841—863 en 881—899.

Bijlsma, R., Outrotterdamsche „Gruydenierie", *Rotterdamsch Jaarboekje* 1912, blz. 97.

Cohen, Hk., Archiefsprokkelingen: Een medicijnkist op afbetaling, *Pharm. Weekblad* 1941, blz. 36.

Cohen, Hk., Archiefsprokkelingen: Geheimhouding, *Pharm. Weekblad* 1930, blz. 511.

Cohen, Hk., Belastingontduiking, *Pharm. Weekblad* 1930, blz. 545.

Cohen, Hk., Bestrijding van onwettigen verkoop van geneesmiddelen, *Pharm. Weekblad* 1930, blz. 511.

Cohen, Hk., De emancipatie der vrouw, *Pharm. Weekblad* 1930, blz. 544.

Cohen, Hk., Een apotheekhoudend geneesheer in Rotterdam in de zeventiende eeuw, *Pharm. Weekblad* 1928, blz. 401.

Cohen, Hk., Een provisoraat in vroeger dagen, *Pharm. Weekblad* 1930, blz. 510.

Cohen, Hk., Een weerspanning gildebrouder, *Pharm. Weekblad* 1929, blz. 337.

Cohen, Hk., Kruidtuinen binnen Rotterdam, *Pharm. Weekblad* 1928, blz. 621; 1937, blz. 502; 1938, blz. 452 en *Rotterdamsch Jaarboekje* 1939, blz. 103.

Cohen, Hk., Moeilijkheden van het Rotterdamsche Apothekersgilde, *Pharm. Weekblad* 1929, blz. 621.

Cohen, Hk., Uit den Goeden Ouden Tijd; Aengaende de Zeekisten, *Pharm. Weekblad* 1930, blz. 811.

Cohen, Hk., Uit den Goeden Ouden Tijd: Over den eigendom van het Rotterdamsche Apothekersgilde, *Pharm. Weekblad* 1930, blz. 94.

Cohen, Hk., Uit den Goeden Ouden Tijd: Van leerjongen tot meester-apotheker, *Pharm. Weekblad* 1930, blz. 997.

Cohen, Hk., De Gilde viert, *Pharm. Weekblad* 1935, blz. 42.

Cohen, Hk., Het Pharmaceutisch Embleem, *Pharm. Weekblad* 1932, blz. 596.

Cohen, Hk., Wat een chirurgyn zoal in zijn winkel had, *Pharm. Weekblad*, 1941, blz. 511.

Dekker, J., De huisvesting van de Gemeente-Apotheek te Rotterdam, *Pharm. Weekblad* 1930, blz. 128.

Dirks, Jacob, De Noord- Nederlandsche Gildepenningen, Uitgegeven door Teylers Tweede Genootschap, 1878.

Elias, J. Ph., Een en ander van het Geneeskundig Rotterdam der zestiende en zeventiende eeuw, *Ned. Tijdschr. v. Geneesk.*, 1911, II, blz. 117.

Elias, J. Ph., Overzicht van de Geschiedenis der Geneeskunde in Rotterdam, Rotterdam 1912.

Loon, L. van, Het Rotterdamsche Chirurgynsgilde „S. Cosmos et Damianus" van 1467—1798, *Ned. Tijdschr. v. Geneesk.* 1939, II, blz. 1485 en III, blz. 3911.

Moquette, H. C. H., De vicarieën in de St. Laurenskerk te Rotterdam, *Rotterdamsch Jaarboekje* 1920, blz. 93.

Moquette, H. C. H., Pestepidemieën in Rotterdam, *Rotterdamsch Jaarboekje* 1925, blz. 10.

Schelling, P. v. d., Aantekeningen rakende kerken, kapellen en kloosters te Rotterdam, z.j.

Schaar, P. J. v. d., 100 jaar Ziekenhuis Coolsingel, Rotterdam 1951.

Simon Thomas, P. H., De Rotterdamsche Geneeskundige School 1828—1866, *Rotterdamsch Jaarboekje* 1913, blz. 44.

Stoeder, W., Geschiedenis der Pharmacie in Nederland, Amsterdam 1891.

Wielen, P. v. d., Rotterdam, *Pharm. Weekblad* 1912, blz. 660.

Wielen, P. v. d., De voormalige Hortus Medicus te Rotterdam, *Pharm. Weekblad* 1919, blz. 1375.

Wiersum, E., De archieven der Rotterdamsche Gilden, Rotterdam 1926.

Zwikker, J. J. L., De huisvesting der Rotterdamsche Gemeente-Apotheek, *Pharm. Weekblad* 1930, blz. 199.

De Medicijnkist van den Admiraal, *Rotterdamsch Jaarboekje* 1931, blz. 87.

BIBLIOTHEEK KRING BENELUX VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE PHARMACIE

- Ancestors of an Industry. Londen 1050.
- R. Assmus: Notenneft für das Deutsche Apothekerhaus. Hamburg 1953.
- 1e Benelux congres voor de geschiedenis der wetenschappen (Chemisch Weekblad 1954).
- P. H. Brans: De Dordtse Confrery der Drogbereykunst en de plaats tussén de andere apothekersgilden. (Pharm. Weekblad 1953).
- P. H. Brans: Een voorloper van de Bataviasche Apotheek van 1746 (Pharm. Weekblad 19, 1953).
- P. H. Brans: 350 Jahre Arzneimittelversorgung in. Niederländisch Indien (Die Vorträge der Jubiläums-Hauptversammlung in Salzburg, 1951).
- Bulletin de la Société des Sciences médicales du Grand Duché de Luxembourg. 9 (Mars 1954).
- El Ciego en la Literature Narrativa. Masnou 1950.
- Collectanea Pharmaceutica Suecica VI, VII, VIII (1951-1953).
- C. H. A. E. Cornips: Een provinciale school voor apothekers te Maastricht. Maastricht 1953.
- L. Dolcet Buxares: La Astrologia y el mal de ojo. Masnou 1952.
- Elementos del Museo y de los Archivos. Masnou z.j.
- M. G. Emeis Jr. Waar men 4 eeuwen om zeep ging 1554—1954. Amsterdam 1954.
- R. Folch Andreu. Influsso italiano sull'evoluzione della farmacia (Raccolta di scritta in onore di G. Conci, Pisa 1953).
- R. Folch Andreu. Le Botica de D. José Hortegea, Madrid 1953.
- J. A. Häfliger, Beitrag zur Heraldik in der Pharmazie (Die Vorträge der Jubiläums-Hauptversammlung in Salzburg 1951).
- Iconografia de Santa Lucia 1950.
- E. Lahr: Un siècle d'Observations météorologiques au Grand Duché de Luxembourg. Luxembourg 1950.
- Leonardo da Vinci su vida y su obra. codice del ojo. Masnou 1953.
- A. Castillo de Lucas: Folklore oftalmologico. Masnou 1944.
- Memoria del Primer Congreso Panamericano de farmacia. Havanna 1948.
- A. Merck: Gregorio Bacas y el Jardin Botánico de Cartagena.
- M. Meyerhof: Las operaciones de catarata de Ammar Ibn Ali Al Mausier.
- M. Meyerhof: L'ophtalmologie de Mohammad Al Ghafigt 1933.
- Museo retrospectivo de Farmacia y medicina de los Laboratorios del Norte de Espana S.A.

(wordt vervolgd)

CERCLE BENELUX D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE KRING VOOR DE GESCHIEDENIS DER PHARMACIE IN BENELUX

Bureau / Bestuur:

Président Dr. P. H. Brans, Rotterdam	President
Vice-Président: A. Couvreur, Brussel	Vice-President
Secrétaire: Apoth. L. Vandewiele, Gent	Secretaris
Trésorier: I. Etienne, Verviers	Penningmeester
Administrateur: Dr. D. A. Wittop Koning, Amsterdam.	

Membres d'honneur / Ereleden:

Dr M. Bouvet, président de la Société d'Histoire de la Pharmacie, Paris.
 Prof. Dr D. Rafael Folch y Andreu, président Sociedad Espanola de Historia de la Farmacia, Madrid.
 Prof. Dr G. Urdang, director American Institute of the History of Pharmacy, Madison (Wisc.) U.S.A.

Membres Donateurs / Ondersteunende leden:

Kon. Ned. Mij ter Bevordering der Pharmacie, 's-Gravenhage.
 Association Pharmaceutique de la Province de Liège.
 Departement Amsterdam van de K.N.M.P.
 Departement Noord Brabant van de K.N.M.P.
 Departement Gelderland van de K.N.M.P.
 Departement Rotterdam van de K.N.M.P.
 Syndicat des Pharmaciens Luxembourgeois.
 N.V. Handelmaatschappij L. I. Akker, Rotterdam.
 Etabl. Biergon, Liège.
 Etabl. du Bled, Bruxelles.
 Etabl. de Bournonville, Bruxelles.
 N.V. Kon. Pharm. Fabr. v/h Brocades, Stheeman en Pharmacia, Amsterdam.
 N.V. Amsterdamsche Chininefabr., Amsterdam.
 Etabl. A. Couvreur, Bruxelles.
 Etabl. Cusi, Bruxelles.
 Etabl. Gepharm, Bruxelles.
 P. Hahmes, Maastricht.
 Etabl. Herman-Labor, Bruxelles.
 Laboratorios del Norte de Espana, S. A. de Masnou, Barcelona.
 N.V. v/h B. Meindersma, 's-Gravenhage.
 Etabl. Mijnhardt—Mon Cœur, Anvers-Mortsel.
 N.V. Handelsmij. Nedigepha, Amsterdam.
 N.V. Onderlinge Pharmaceutische Groothandel, Utrecht.
 N.V. Organon, Oss.
 Fa. K. F. Peters, Amsterdam.
 N.V. Philips-Roxana Pharm. Chem. Ind. „Duphar“, Amsterdam.
 N.V. Chemicalienhandel Rathkamp & Co. Djakarta.
 (kantoor in Nederland te Amsterdam).
 Etabl. Roche, Bruxelles.
 C. N. Schmidt, Amsterdam.
 N.V. Dr Willmar Schwabe, Zaandam.

Cotisation / Lidmaatschap:

Membres et membres donateurs — Leden en ondersteunende personen:
 f 8,— (100 fr. Belg.) par an/per jaar.
 Sociétés, institutions donatrices — Ondersteunende verenigingen, instellingen,
 instituten, etc. f 25,— (300 fr. Belg.).